

ALPER TUNGA DESTANI

Yaradılış Destanından sonra bilinen ilk büyük ve millî Türk Destanı Alp Er Tunga Destanıdır. Fakat bu destanın, hattâ özeti hakkında dahî kesin bilgiler edinilmiş değildir; çok eski çağlarda ve Türk Boylan arasında böyle bir destanın söylenmiş olduğu, bilinmeyen sebeplerden, belki de bu destanlardan sonra çekirdeklenmeye başlayan ve daha etkili bir şekilde Türk Boylanını coşturan destanlar, özellikle Oğuz Kağan Destanının etkisiyle unutulmağa başlamış olabileceği varsayımını kabul etmek zorundayız,

Alp Er Tunga Destanı hakkındaki bilgilerin en önemli kaynağı Divan-ı Lugat-it Türk'tür. Milâttan sonra on birinci yüzyılda Kâşgarlı Mahmut tarafından yazılan bu eserde, Destanın, büyük bir ihtimâlle son kısımlarına ait bir ağıt (sagu) yazılı olarak verilmektedir.

Bu Türk Beğlerinde atı belgülek
Tunga Alp Er idi katı belgülek
Bedük bilgi birle öküş erdemi
Biliglig ukuşlug budun ködremi
Tacikler ayur ânı Afrasyab
Bu Afrasyap tutdı iller talab

Bugünkü Türkçemizle: "Alp Er Tunga, Türk Beyleri içinde adı ve kutsallığı bilinen ve tanınan bir yiğit idi; geniş bilgisinin yanında sayılamayacak kadar çok erdemi vardı: bilgiliydi, anlayışlıydı, meziyetleri çoktu. İranlılar ona, Afrasyab adını vermişlerdi. Afrasyab dünyaya hükmetti" anlamına gelen bu ağıttan, Alp Er Tunga'nın, İranlılar arasında da çok iyi bilindiği anlaşılmaktadır. Nitekim, İran Destanı olan Şehnâme'nin yazarı Firdevsî de, destanın büyük bir kısmında Afrasyab'ın kahramanlıklarından söz etmek zorunda kalmıştır. Başka bir milletin kahramanından, kendi destanlarında söz edilebilmesi için o kahramanların gerçekten çok büyük değer taşımaları gerekmektedir. Alp Er Tunga'da bu değerler fazlasıyla vardır. Şehnâme'ye göre, önce Turan ülkesinin şehzadesi sonra da hakani

olarak adı geçen Alp Er Tunga İran-Turan savaşlarının çok ünlü Turan kahramanıdır. Babasının öğüdünü tutmuş ve o zaman güçlü bir ülke olan İran'a savaş açmıştır. Selvi gibi uzun boylu, kollan ve göğsü aslana eş güçte ve fil kadar güçlü bir yiğitti, İranlıları yendi. İran hükümdarını esir aldı.

İran ülkesinde bir çok padişahlıklar bulunuyordu. Bunlardan biri de Kabil Padişahlığı idi ve başında da Zal adlı biri vardı. Kabil Padişahı Zal, Alp Er Tunga'nın elinde esir olan İran Hükümdarını kurtarmak için Turan ülkesine yürüdü. Alp Er Tunga'yı yendi ama hükümdarını kurtaramadı. Zaman geçti. İran ülkesine hükümdar olan Zev de öldü. Bunu fırsat bilen Alp Er Tunga İran'a bir daha savaş açtı. O zamana kadar Zal da yaşlanmıştı. Kendi yerine, Alp Er Tunga'ya karşı oğlu Rüstem'i yolladı. 'Halen Anadolu'da Zaloğlu Rüstem adıyla meşhur olan halk kitaplarında Zaloğlu Rüstem ile Arap Üzengi cengi diye hikâyeleri anlatılan bu ünlü İran kahramanı ile Alp Er Tunga arasında sayısız savaşlar oldu. Savaşların çoğunu Rüstem kazandı bir kısmını Alp Er Tunga kazandı. (Şehnâme İran destanı olduğu için bunu olağan saymak gerekir.)

Bu savaşlar sürüp giderken, İran'ın, hükümdarı bulunan Keykâvus, oğlu Siyavuş'u ve Zaloğlu Rüstem'i gücendirmişti. Gücenmenin sonucu olarak şehzade Siyavuş kaçıp Alp Er Tunga'ya sığındı. Orada uzun zaman kaldı, hattâ Türk yiğitlerinden birinin kızıyla evlendi, Keyhüsrev adında da bir oğlu oldu.

Keyhüsrev büyüünce, İranlılar onu kaçırıp hükümdar yaptılar. Keyhüsrev Zaloğlu Rüstem'i hoş tutup, gönlünü aldı ve Alp Er Tunga'nın üzerine gönderdi. Yine bir çok savaşlar oldu. Çoğunda Alp Er Tunga yenildi. Ve en sonunda Alp Er Tunga iyice yoruldu, ordusu dağıldı, askeri kalmadı. Tek başına dağlara çekildi. Orada, bir mağarada tek başına yaşadı. Fakat günün birinde izini keşfedip yerini buldular. Alp Er Tunga suya atlayıp kurtulmak istedi; fakat daha

önce davranan İran askerleri yetişip saldırdılar. Yiğitçe doğuştan ama ihtiyardı, yorgundu, tek başınaydı. Öldürdüler.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, çok şuurlu bir İran milliyetçisi olan Firdevsî'nin Zal Oğlu Rüstem'i ve diğer İran asker ve hükümdarlarını üstün görmesi, savaşların çoğunda Alp Er Tunga'ya yenik durumlara düşürmesi olağan karşılanmalıdır. Alp Er Tunga'nın çok büyük bir yiğit, üstün değerlere sahip bir Hakan olduğunu anlamak için bir İran Destanında ne kadar değerli bir yer kapladığı düşünülmelidir. Firdevsî, kendi milletinin kahramanlarını değerlendirebilmek için ancak bir Türk Hakanını ölçü olarak aldıysa bu bile, Alp Er Tunga'nın nasıl bir destan yiğidi olduğunu gösterir. Gerçi İran ve Turan savaşlarının önde gelen bir yiğidi olarak Alp Er Tunga gerçek kişiliğe de sahiptir; Firdevsî'nin Alp Er Tunga'ya seçişinde bu gerçek payı da muhakkak vardır ama aslında Alp Er Tunga, destanlara has kişiliği ile Firdevsî'yi etkisi altına almıştır.

Prof. Zeki Velidî Togan'a göre M.Ö. dördüncü yüzyıla kadar yaşamış olan ve M.Ö. yedinci yüzyılda OrtaTıyanşan çevresinin en güçlü devleti olarak gelişmiş bulunan, Hunlardan önceki büyük Türk Devleti Şu veya Saka adını taşımaktadır. Bu Türk imparatorluğu, birçok kavimler üzerinde egemenlik kurmuş olup Güney Rusya'yı da içine almak üzere Doğu Avrupaya kadar yayılmıştır. Bir kısım tarihçiler Doğu Avrupa bölümündeki sakalara İskit, Orta Asya ve Azerbaycan çevresindekilere Saka adını vermektedir. M.Ö. yedinci yüzyılda en güçlü ve en parlak devrini yaşamış olan bu Türk İmparatorluğunun Hakanı ise alp Er Tunga'dır.

Divan-ı Lugat-it Türk'te, Alp Er Tunga için söylenen ağıtlardan (Sagu) bazı parçalar kaydedilmiştir.

Bu parçalar, o günkü ve bugünkü Türkçe söyleyişle aşağıya alınmıştır:

Alp Er Tunga öldi mü?
İsız ajun kaldı mu?
Ödleğ öçin aldı mu?
Emdi yürek yırtılır.
Ödleğ yarağ közetti
Oğrun tuzağ uzattı
Begler begin azıttı
Kaçsa kah kurtulur?
Begler atın urgurup
Kadgu anı turgurup
Mengzi yüzi sargarup .
Korkum angar türtülür.
Uluşıp eren börleyü
Yırtıp yaka urlayu
Sıkıp üni yırlayu
Sığtap közi örtülür.
Könglüm için ötedi .
Yitmiş yaşığ kartadı
Kıçmış ödig irtedi
Tün kün kıçip irtelür

Alp Er Tunga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Felek öcünü aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır.
Feleğin silahı hazır
Gizli tuzak kurdurur
Beyler beyini vurdurur
Kaçsa nasıl kurtulur?
Beyler atlarını yorup
Kaygıdan çaresiz durup
Beti benzi sararıp
Sarı safrana döndüler.
Erler kurt gibi hıçkırdı
Yaka bağır yırtıp durdu
Acı ağıtlar çığırdı
Yaş akar gözler kurur.
Gönlüm içinden yandı.
Geçmiş zamanı andı.
Geçen günler nerededir?

BOZKURT DESTANI

Bilinen en önemli iki Göktürk Destanından birisidir. Bir bakıma, M.S. altıncı yüzyıldan sekizinci yüzyıl ortalarına kadar egemen olmuş bu Türk Devletinin Göktürklerin soy kütüğü ve var olma hikâyesidir. Ayrıca, Türk ırkının yeni bir dal hâlinde dirilişi de diyebileceğimiz Bozkurt Destanı, Bilge Kağan'ın Orhun Âbidelerindeki ünlü vasiyetinin ilk cümlesi olan: "Ben Tanrıya benzer, Tanrıdan olmuş Türk Bilge Kağan, Tanrı irade ettiği için, kağanlık tahtına oturdum" cümlesi ile birlikte düşünülecek olursa soyun ve ırkın nasıl bir şekilde ilahileştirilmek istendiğini de anlatmaktadırlar. Destan Çin kaynaklarında kayıtlıdır. Değişik söyleyişler durumunda ise de, çizgileri aynı fakat isimler üzerinde, anlatıştan doğma veya Çinlilerce yazılırken isimlerin Çince söylenmesinden meydana gelme değişiklikler yüzünden ayrı görünen belli üç söylenti şeklinde yazılmıştır.

Birinci söyleyiş:

Hun Ülkesinin kuzeyinde So adı verilen bir ülke vardı. Burada, Hunlarla aynı soydan olan Göktürkler otururdu. Bir gün Göktürkler So Ülkesinden ayrıldılar. Bu sırada başlarında Kağan Pu adlı bir yiğit vardı. Kağan Pu'nun on altı kardeşi bulunuyordu. On altı kardeşten birinin annesi bir kurttu.

Annesi Göktürklerce en kutsal yaratıklardan biri olarak bilinen ve böyle kabul edilen bir kurt olduğu için delikanlı, rüzgârlara ve yağmura söz geçirir, bu iki kuvveti buyruğu altında tutardı.

Bununla beraber, So Ülkesindeki yurtlarından ayrılan Göktürkler düşmanlarının baskınına uğradılar.

Bu baskında düşmanlar bütün Göktürkler'i yok ettikleri gibi on altı kardeşten sadece birisi kurtulabildi. Kurtulan delikanlı annesi kurt olan idi.

Bu delikanlının da, birisi yaz diğeri de kış ilâhının kızı olan iki karısı vardı. Baskından sonra her ikisinden ikişer oğlu oldu. Zamanla kalabalıklaşıp çoğalan halk, çocuklardan en büyüğünü kendilerine Hakan seçtiler; o zamanki adı Göktürk dilinde değildi. Hakan seçilir seçilmez Göktürkçe olmayan bu adını bıraktı ve Türk adını aldı.

Ondan sonra Türk on kadınla evlendi, bir çok çocukları oldu. İçlerinden Asena adını taşıyan biri hakanlık tahtına geçince boyun adı da Aşine oldu.

İkinci söyleyiş:

Hunların bir boyu olan ve adına Aşine denilen Türk boyu Hazar Denizinin batı taraflarında yerleşmişti. Türklerin ilk atası olarak biliniyordu. Rahat ve huzur içinde otururlarken bir gün ansızın düşmanların baskınına uğradılar. Baskının sonunda kimse sağ kalmadı.

Her nasılsa küçücük bir çocuk bu baskından sağ kalmış bir köşeye sığınmıştı. Düşmanlar onu da gördüler. Fakat, cılız ve küçük bir çocuk olduğu için kimse ondan korkmadı ve ona aldırmadı. Hattâ içlerinden acıyanlar bile çıktı. Ama düşman yine de her ihtimali düşünüp, çocuğu öldürmektense kolunu bacağını kesip orada öylece bırakmayı uygun gördü; düşündükleri gibi yaptılar.

Kolunu bacağını kesip, yan ölü hâle getirdikleri çocuğu alıp bataklıkta bir sazlığa attılar; bırakıp gittiler.

O sırada, nereden çıktığı bilinmeyen bir dişi Bozkurt görüldü, geldi, çocuğu emzirdi. Yaralarını yalayıp iyi etti. O günden sonra da, avlanıp getirdiği yiyeceklerle çocuğu besleyip büyüttü, gücünü kuvvetini arttırdı.

Zamanla Bozkurd'un beslediği çocuk gürbüzleşti.

Günlerden sonra bir gün, baskın yapıp Asine soyunu yok eden düşman başbuğu, kolunu bacağını keserek sazlığa attıkları çocuğun yaşadığını öğrendi. Adamlar gönderip durumu öğrenmek, sağ kaldı ise öldürtmek istedi.

Düşman başbuğunun gönderdiği asker geldiğinde, kolu bacağı kesik gencin yanında bir dişi Bozkurt gördü. Dişi Bozkurt tehlikeyi sezmişti, dişleriyle gerici yakaladığı gibi denizin öte yanına geçirdi; orada da durmayıp Altay Dağlarına doğru ürdü. Orada, her tarafı yüksek dağlarla çevrili bir yaylada bir mağaraya yerleştirdi, onunla evlendi; on oğlan doğurdu!

Mağaranın bulunduğu yayla yeşillikti; serin gür suları, meyve ağaçları, av hayvanları vardı. Oğlanlar orada büyüdüler, orada evlendiler. Her birinden bir boy türedi. Bunlardan birinin adı da Asine boyu idi.

Asine, kardeşlerinin içinde en akıllı, en gözü pek, en yiğit olanı idi. Bu yüzden Türk Hakanı o oldu.

Soyunu unutmadı. çadırının önüne her zaman, tepesinde bir kurt başı bulunan bir tuğ dikti.

Aradan çok yıllar geçti. Aşine boyuna Asençe adlı bir başka yiğit hakan oldu. Bunun zamanında ise Aşine boyu, buldukları yerden çıkıp daha güzel yurtlara yerleştiler.

Üçüncü söyleyiş:

Bir not halindedir. Çin devlet adamlarından Cjan-Ken'in, Milattan önce 119 yılında, Çine göre batı ülkelerinde yaptığı gezi sonunda gördüklerini ve duyduklarını yazıp o zamanki Çin İmparatoruna sunduğu notları arasında kayıtlıdır. Notu, Abdülkadir İnan'ın, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (1954) ndeki Türk Destanlarına Genel bir bakış adlı yazısından olduğu gibi alıyoruz:

"Hun Ülkesinde bulunduğum zaman duydum ki Usun Hanı, Gunmo unvanını taşıyor. Gunmo'nun babası, Hunlann batısındaki bir ülkeye sahipti. Gunmo'nun babası bir savaşta Hunlar tarafından öldürüldü. Yeni doğmuş olan Gun-mo'yu kırlara attılar. Kuşlar çocuğu sineklerden koruyor; bir dişi kurt sütüyle besliyordu. Hun Hakanı buna şaştı. Bu çocuğu saydı. Onu kendi terbiyesine aldı, büyüttü. Babasının ülkesini ona geri verdi."

Ergenekon Destanı

Ergenekon Destanı, "Büyük Türk Destanından bir parçadır. Türk kavimlerinden Göktürkler'i mevzu alır. Göktürkler'in menşeyini açıklamak ister. Ergenekon Destanı'nın özeti şöyledir:

Türk illerinde Göktürkler'e itaat etmeyen bir yer yoktu. Bunu kıskanan yabancı kavimler birleşerek Göktürkler'in üzerine yürüdüler. Maksatları öç almaktı. Göktürkler, çadırlarını, sürülerini bir yere topladılar. Çevresine hendek kazıp beklediler. Düşman gelince, vuruşma da başladı. On gün vuruştular. Göktürkler üstün geldi.

Bu yenilgiden sonra yabancı kavimlerin hanları ve beyleri av yerinde toplanıp konuştular.

"Göktürkler'e hile yapmazsak akıbet işimiz yaman olur," dediler.

Tan ağarınca, baskına uğramış gibi, ağırlıklarını bırakıp kaçtılar.

Göktürkler, "Bunların vuruşma güçleri bitti, kaçıyorlar," deyip arkalarından yetiştiler.

Düşman, Göktürkler'i görünce, birden döndü. Vuruşma sonunda düşman, Göktürkler'i gafil avlayıp yendi. Göktürkler'i öldüre öldüre çadırlarına geldi. Çadırlarını ve mallarını öylesine yağmaladı ki, bir ev kurtulmadı. Büyüklerin hepsini kılıçtan geçirdi. Küçükleri kul edindi. Her düşman birini alıp gitti.

Göktürkler'in başında İl Han vardı. Çocukları çoktu. Fakat bu uğursuz vuruşmada bir tanesi hariç, hepsi öldü. Kayı adlı bu oğlunu o yıl evlendirmişti. İl Han'ın Dokuz-Oğuz adlı bir de yeğeni vardı. Kayı ile Dokuz-Oğuz düşmana tutsak olmuşlardı. Fakat on gün sonra bir gece ikisi de kadınları ile beraber atlara atlayıp kaçtılar. Göktürk yurduna geldiler. Burada düşmandan kaçıp gelen çok deve, at, öküz ve koyun buldular. "Dört taraftaki illerin hepsi bize

düşman. Gereği odur ki, dağların içinde insan yolu düşmez bir yer izleyip oturalım," dediler. Dağa doğru sürülerini alıp göç ettiler.

Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere vardılar. Bu tek yol da öylesine bir yoldu ki, bir deve veya bir at güçlkle yürürdü. Ayağını yanlış bassa yuvarlanıp parça parça olurdu. Göktürkler'in vardıkları yerde akarsular, kaynaklar, türlü bitkiler, meyveler, ağaçlar ve avlar vardı. Böyle bir yeri görünce, ulu Tanrı'ya şükrettiler. Hayvanlarının kışın etini yediler; yazın sütünü içtiler. Derisini giydiler. Bu ülkeye "Ergenekon" adını koydular.

İki Göktürk prensinin Ergenekon'da çocukları çoğaldı. Kayı Han'ın çok çocuğu oldu. Dokuz-Oğuz Han'ın daha az oldu. Çok yıllar bu iki Hanın çocukları Ergenekon'da kaldılar. Pek çoğaldılar.

Dört yüzyıl sonra kendileri ve sürüleri o kadar çoğaldı ki, Ergenekon'a sığışamaz oldular. Buna bir çare bulmak için kurultay topladılar. Dediler ki, "Atalarımızdan işittik; Ergenekon dışında geniş ülkeler, güzel yurtlar varmış. Bizim yurdumuz da eskiden o yerlerde imiş. Dağların arasından yol izleyip bulalım. Göçüp Ergenekon'dan çikalım. Ergenekon dışında her kim bize dost olursa, onunla görüşelim. Düşmanla vuruşalım".

Kurultay bu kararı alınca, Göktürkler, Ergenekon'dan çıkmak için yol aradılar, bulamadılar.

O zaman bir demirci dedi ki, "Bu dağda bir demir madeni var. Yalın kat madene benzer. Şunun demirini eritsek, belki dağ bize geçit verirdi". Göktürkler, varıp demircinin gösterdiği dağ parçasını gördüler. Demircinin tedbirini de beğendiler. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür dizdiler. Dağın üstünü altını, yanını, yönünü böylece odun ve kömürle doldurduktan sonra, yetmiş deriden büyük körükler yapıp yetmiş yere koydular. Odun-kömürü ateşleyip

körüklemeye başladılar,

Tanrı'nın gücü ve inayeti ile ateş, kızdıktan sonra demir dağ eridi, akıverdi. Bir yüklü deve çıkacak kadar yol oldu. O kutsal yılın, kutsal ayının, kutsal gününün, kutsal saatini bekleyip bu yoldan Ergenekon'dan çıkmaya başladılar. Bu kutsal gün, ondan sonra Göktürkler'de bayram oldu. Her yıl o gün gelince büyük tören yapılır; bir parça demir alınıp ateşte kızdırılır. Bu demiri Önce Göktürk Ham kıskaçla tutup örse koyar, çekiçle döver.

Ondan sonra Türk beyleri de böyle yapıp bu günü kutlarlar.

Ergenekon'dan çıkınca, Göktürkler'in ulu hakanı Kayı Han soyundan Börteçine, bütün illere elçiler gönderdi; Göktürkler'in Ergenekon'dan çıktıklarını bildirdi. Tâ ki, eskisi gibi bütün iller Göktürkler'in buyruğu altına girer.

ERBAA BÖLÜCEK İLKOKULU

GÖÇ DESTANI

Bu destan da bir Uygur destanıdır ve daha önce belirtildiği üzere, Türeyiş Destanının bir uzantısı gibidir. Bugün, Orhun nehri kıyısında bir şehir kalıntısı ile bir saray yıkıntısı vardır ki çok eskiden bu şehre Ordu -Balık denildiği sanılmaktadır. Büyük Uygur Destam'ının son bölümü diye kabul edebileceğimiz Göç Destanı, işte bu şehrin saray yıkıntısının önünde bugün görülebilecek şekilde duran yazıtlarda yazılı olduğunu Hüseyin Namık Orkun ileri sürmektedir. Yine Hüseyin Namık Orkun'un belirttiğine göre bu yazıtlar, Moğol Hânı Öğüdey zamanında Çin'den getirilen uzmanlara okutturulup tercüme ettirilmiştir.

Göç Destanının Çin ve İran kaynaklarındaki kayıtlarına göre iki ayrı söyleyiş hâlinde olduğu bilinmekte ise de aslında birbirinin tamamlayıcısı gibidir. İran kaynaklarındaki söyleyiş, daha çok tarih bilgilerine yakındır. Aynı zamanda İran söyleyişi, Türklerin Maniheizm'i kabulünü anlatan bir menkıbe görünümündedir. Aşağıda özetlenmiş olan söyleyiş Cüveynî'nin Tarib-i Cihanküşa adlı eserinde yazılıdır, bu söyleyişe göre, destanda sözü geçen iki ağacın, Maniheizm'in kurucusu Mani'nin "iki Esas" adlı eserindeki iki ağacı temsil ve taklit ettiğini Prof. Fuad Köprülü ileri sürmektedir.

Çin Kaynaklarına Göre Göç Destanı:

Uygur Ülkesinde, Tuğla ve Selenge ırmaklarının birleştiği yerde Kumlançu denilen bir tepe vardır. Adına Hulin Dağı derlerdi.

Hulin Dağlarında da, birbirine çok yakın iki ağaç büyümüştü. Biri kayın ağacıydı. Bir gece, kayın ağacının üzerine gökyüzünden bir mavi ışık düştü, iki ırmak arasında yaşayan insanlar bu ışığı gördü ve ürpererek izledi. Kutsal bir ışık. Kayın ağacının üzerinde aylar ayı kaldı. Kutsal ışık, kayın ağacının üstünde kaldığı süre içinde kayın ağacının gövdesi büyüdükçe büyüdü,

kabardı. Oradan çok güzel türküler gelmeğe başladı. Gece oldu mu, ağacın otuz adım ötesinden bütün çevre ışıklar içinde kalıyordu!

Bir gün ağacın gövdesi ansızın yarıldı, içinden beş küçük çadır, beş küçük odacık görünümünde ortaya çıktı. Her odacığın içinde bir çocuk bulunmaktaydı. Çocukların ağızlarının üstünde asılı birer emzik vardı, onlar bu emziklerden süt emiyorlardı. Işıktan doğmuş olan bu kutsal çocuklara halk ve halkın ileri gelenleri çok büyük saygı gösterdiler.

Çocukların en küçüğünün adı Sungur Tekin'di, ondan sonrakinin adı Kutur Tiğın, üçüncüsünün ki Türek Tekin, dördüncüsünün Us Tekin, beşincisinin adı Buğu Tekin'di. Beş çocuğun beşinin de Tanrı tarafından gönderildiğine inanan insanlar, içlerinden birini hakan yapmak istediler. Buğu Han en büyükleri idi; ötekilerden daha güzel, daha zeki, daha yiğit görünüyordu. Buğu Tekin'in hepsinden üstün olduğunu anlayan halk onu hakan olarak seçtiler. Büyük bir törenle Buğu Hanı tahta oturtular.

Böylece yıllar yılı kovalamış, bir gün gelmiş Uygurlara bir başkası hakan olmuş.

Bu hakanın da Gah Tekin adında bir oğlu varmış.

Hakan oğlu, Gah Tekin'e, Çin prenseslerinden birini, Kiu-Lien'i almağı uygun görmüş.

Evlendikten sonra Prenses Kiu-Lien, sarayını Hatun Dağında kurdu. Hatun Dağının çevre yanı dağlıktı; bu dağlardan birinin adı Tanrı Dağıydı, Tanrı Dağının güneyinde Kutlu Dağ derler bir başka dağ vardı, kocaman bir kaya parçası.

Bir gün Çin Elçisi, falcılarıyla birlikte Kiu-Lien'in sarayına geldiler. Kendi aralarında konuşup dediler ki:

- Hatun Dağının varı yoğu, bütün bahtiyarlığı Kutlu Dağ denilen bu kaya parçasına bağlıdır.

Türkleri yıkmak istiyorsak bu kayayı onların elinden almalıyız.

Bu konuşmadan sonra varılan karar üzerine Çinliler, Kui-Lien'e karşılık olarak o kayanın kendilerine verilmesini istediler. Yeni Hakan, isteğin nereye varacağını düşünmeden ve umursamadan Çinlilerin arzusunu kabul etti, yurdunun bir parçası olan bu kayayı onlara verdi. Halbuki Kutlu Dağ bir kutsal kayaydı; bütün Uygur Ülkesinin mutluluğu bu kayaya bağlıydı. Bu tılsımlı taş Türk Yurdunun bölünmez bütünlüğünü temsil ediyordu; düşmana verilirse bu bütünlük parçalanacak Türklerin bütün saadeti yok olacaktı.

Hakan kayayı vermesine verdi ama kaya öyle kolay kolay sökülüp ürülecek türden değildi. Bunu anlayan Çinliler, kayanın çevresine odun kömür yığıp ateşlediler. Kaya iyice kızınca üzerine sirke döküp paramparça ettiler. Her bir parçayı aldılar, ülkelerine taşıdılar.

Olan o zaman oldu işte. Türkelinin bütün kurdu kuşu, bütün hayvanları dile geldi, kendi dillerince kayanın düşmana verilmesine ağladılar. Yedi gün sonra günahı bağışlanmaz olan bu düşüncesiz hakan öldü. Ne var ki Onun ölümüyle ülke felâketten kurtulamadı. Bir Çin prensesi uğruna çekinmeden bağışlanmış olan yurdun bir kayası, Türkelinin felâketine sebep oldu. Halk rahat huzur yüzü görmedi. Irmaklar birbiri ardınca kurudu. Göllerin suyu buhar olup uçtu. Topraklar yarıldı, ürün yeşermez oldu.

Günlerden sonra Türk tahtına Buğu Han'ın torunlarından biri hakan olarak oturdu. O zaman canlı cansız, evcil yaban, çoluk çocuk bütün yurttan soluk alan almayan ne varsa hepsi birden:

- Göç!. Göç!, diye çığırışmağa başladı. Derinden, iniltili, hüznü dolu, eli böğründe kalmış bir çığırışmaydı bu.

Yürekler dayanmazdı.

Uygurlar bunu bir ilahî emir diye bildiler. Toparlandılar, yollara düzuldüler; yurtlarını yuvalarını bırakıp bilinmedik ülkelere doğru göç etmeğe başladılar. Sonunda bir yere gelip durdular, orada sesler de kesildi. Uygurlar, seslerin kesilip duyulmaz olduğu bu yerde kondular, beş mahalle kurup yerleştiler; bunun için bu yerin adını da Beş-balık koydular. Burada yaşayıp çoğaldılar.

İran kaynaklarına göre Göç Destanı:

Destanın Buğu Tekin'in Uygurlara hakan oluncaya kadar geçen bölümü aynıdır. Buğu Tekin hakan olduktan sonra, İran söyleyişine göre, ülkeyi adalet üzere ve yıllarca yönetir. Bu süre içinde kendisine üç karga yardım etmekte, kargalar dünyanın bütün dillerini bilmektedir. Nerede bir olay olursa hemen Buğu Han'a haber vermektedirler.

Bir gün Buğu Han bir düş görür. Düşünde kendisine bir peri kızı gözükmiştir. Bu düşü Buğu Han hemen her gece, yedi yıl, altı ay ve yirmi iki gün üst üste görür, Ve her gece Peri kızı, Buğu Han'ın düşünde onunla konuşur, danışır; son gece, ayrılacağı vakit Buğu Han'a, dünyanın efendisi olacağı haberini verir.

Han uyanınca ordusunu toplar, her ordunun başına bir kardeşini tayin eder, Moğallar'ın Kırgızlar'ın, Tangutlar'ın ve Çinlilerin üzerine seferlere yollar.

Dört kardeşin dördü de seferden zaferle döner ve Orhun vadisini zengin ganimetlerle doldurur, bu arada Ordu-Balığ şehri de kurulmuş olur.

Bir müddet sonra Buğu Han bir düş daha görür. Düşünde, beyazlara bürünmüş, başında beyaz şerit, elinde

Yada Taşı olan bir erkek gözükmüş, Buğu Han'a demiştir ki:

- Eğer bu taşı saklarsan dũnyanın dört bucağında milletleri buyruğunun altına alabilirsin.

O gece Buğu Han'ın başveziri de tıpkı böyle bir dũř grmstr. Bunun zerine Buğu Han ordusunu yeniden toplamış, bu sefer yatıya .doğru sefere çıkmıştır. Türkistan'a geldiği vakit geniş bozkırları, çayırları ve grl gr! akan çayları görünce burada oturmağa karar vererek Balasagun şehrini kurmuştur. Buğu Han'ın orduları dört bir yana yayılmış, bütün milletleri buyruğu altına almıştır.

Fakat o zaman Uygurların dindar olmadıkları söylenirdi. Rahipleri vardı ama Kam deniliyordu. Bu Kamlar, tıpkı Moğollardaki gibi, cinlere söz geçirdiklerini ileri sürerler. Onlara her istediklerini yaptırmağa glerinin yettiğini syerlerdi. Moğollar bu Kamlara çok önem verirlerdi. Ne zaman bir işe başlayacak olurlar ise bu Kamlara sorarlardı ve ona göre davranırlardı. Hastalarına bile Kamlar bakardı.

Uygurlar, Buğu Han zamanında Çin hkmdrına elçiler gönderdi, kendilerine Nom Kitaplarını anlayan adamlar göndermesi ipin rica etti. Cinlerin din kitapları Nom'dur. Bugün yaşayan bir adamın bin yıl önce de yaşadığına inanırlar.

Cinden Nom yöntemlerini anlayan adamlar gelince Kamlarla oturup konuştular, din kitaplarını gösterdiler; tartışmayı Kamlar kaybetti. Bu tartışmadan sonra Uygurlar Çin'den gelen yeni dini kabul ettiler. (Bu din Maniheizm'dir.)

MANAS DESTANI

Bu muhteşem Türk Destanının tamamı 400.000 mısradır. Bir Kırgız destanıdır. Müslüman Kırgızlarla Putperest Kalmuklar arasında mücâdeleleri anlatır. Bununla beraber Manas Destanının dokuzuncu yüzyılda, Kırgızların Yenisey Kıyılarında devlet kurmağa başladıkları sırada oluşmuş olduğunu ileri süren ilim adamları da vardır.

Manas'ın, tarihte gerçekten var olduğunu gösterir izler görülemediği ise de, Kırgız-Kalmuk mücadelelerinde göz doldurmuş bir Kırgız yiğidinin, belki de bir Kırgız Beğinin adı ve yiğitliği ile bu destana konu olduğunu düşünebiliriz.

Manas Destanı, Kırgızların bir bakıma ansiklopedisi gibidir. Manas Destanında Kırgızların bütün gelenek ve göreneklerini, törelerini, inanışlarını, görüşlerini, başka milletlerle olan ilişkilerini, masallarını ve ahlak anlayışlarını bulmak mümkündür.

Manas Destanının bütününü söyleyenlere Manasçı, bir kısmını söyleyenlere İrci denilir. Manasçılar, destanı anlatırken kendi zamanlarının etkisi altında kaldıkları olaylar ile kendi duygu ve düşüncelerini de ustaca katmışlardır.

Manas Destanına ilk defa, Kazak-Kırgız yöneticisi olan Rus aslından Franel tesadüf etmiştir. Daha sonra Çokan Velihanof 1856 yılında destanı dinlemiş fakat destanın en uzun parçasını Radloff yazıya geçirerek 1885te yayınlamıştır.

Destanın en önemli bölümlerini Manas, Manas'ın oğlu Semetay, Manas'ın torunu Seytek, Colay ve Töştük'ün hikâyeleri teşkil etmektedir. Colay ve Er Tostuk hikayeleri ile ilgili bölümlerin Colay adında bir Manasçıdan derlendiği sanılmaktadır.

Destanın bölümlerine göre özeti:

1) Yeditör adını taşıyan yerde Boyun Han oturmaktadır. Boyun Han'ın oğlu Kara Han ve onun oğlu Çakıp Han (Yakûp Han) adıyla anılır. Çakıp Han, Alma Ata ırmağının gözesinde, Sungur Yuvası denilen yerde yerleşmiştir; Çakıp Han'ın hiç çocuğu yoktur. Bir gün Tanrıdan bir oğlan çocuk ister, onun yiğitler yiğidi olmasını diler. Tanrının izni ile bir oğlu olur. Oğlu olduğu için de Tanrıya güzel bir kısrak kurban eder. Dört Peygamber gelip çocuğa ad kor, adına Manas, der.

Manas dile gelir, babasına: "Ben İslâm yolunu açacağım, inanmayanların malını yağmalayacağım" deyince Çakıp Han, çok eski arkadaşı olan Bakaya haber gönderir çağırır. Baka gelince Manas'ın söylediklerini Ona nakleder, bu söz üzerine Baka: "Pek güzel söz" der: "Hemen atlanalım, Çin'e akın edelim, Pekin yolunu bozalım!"

Dediği gibi yaptılar.

Çakıp Han'ın oğlu genç Manas ise on yaşına gelince ok attı, on dört yaşına basınca Hân Evini basıp yıktı, Hân oldu. Kâşgar'dan bütün Çinlileri sürüp Turfana tıktı, Turfandaki Çinlileri sürdü, Aksu'ya attı.

2) Kalmuk Han'ın oğlu Almambet'in Müslüman oluşu, Er Kökçe'ye sığınaşı, Er Kökçe'den de ayrılıp Manasa gelişini anlatır:

Yerin yer suyun su olduğu çağda... altı atanın oğlu gavur, üç atanın oğlu Müslüman idi. O zaman Kara Han'ın oğlu Amambet doğdu, hemen büyüdü ve Müslüman oldu. Babasını Müslüman olmadığı için öldürdü, kaçıp geldi müslüman beylerinden Er Kökçe'ye sığındı. Er Kökçe'nin kırk yiğidi vardı. Bu kırk yiğit, Beylerinin bu Kalmuklu'ya, Almambet'e çok iltifatlar edip onu yanından ayırmadığını görünce kıskandılar, kıskanınca da Almambet hakkında dedikodular çıkarıp yaydılar. Bu

yüzden Almambet ile Er Kökçe Bey'in arası bozuldu.

Almambet kalkıp Manas'ın Bey evine geldi.

Manas da Almambet'i büyük iltifatlarla karşıladı. Manas, Almambet'i çok sevdi.

3) Manas ile Er Kökçe'nin savaşmasını anlatır:

Manas'ın çerileri Er Kökçe'nin ilini yağma ederler. Savaşta Er Kökçe yenilir. Ardından Çakıp Han, oğlu Manas'ı evlendirmek ister. Kız aramağa başlar. Temir Hanın kızı olan Kanıkey'in, Manas'a uygun bir evdeş olduğunu sağlık verirler. Temir Han da kızını Manas'a vermek istemektedir. Fakat Temir Hanın baş danışmanı bu evlenmeye engel olmağa çalışır. Bu yüzden düğün esnasında kavgalar olur, ucu savaşa ve yağmaya varır. Sonunda baş danışman Mendibay Manas'ı zehirler Manas ölür. Manas'ın ölümü ailesini yoksulluğa, sıkıntıya ve felâkete düşürür. Atı, doğanı ve köpeği mezarının başında ağlarlar; Manas'ın canını bağışlaması için Tanrıya yalvarıp yakarılırlar. Manas'ın kırk yiğidi vardır ama hepsi de beğlerini unuturlar. Tanrı, Manas'ın hayvanlarının bu bağlılığı karşısında onların duasını kabul eder; Manas dirilir. Eskisi gibi, eskisinden daha güçlü bir şekilde iline ve töresine hizmet eder.

4) Kökütey Han'ın yas törenini anlatır:

Kökütey Han hastalanır. Son nefesini vermeden önce vasiyetini yapar. Ardından da ölür. Kökütey Han'ın ölümü üzerine komşu milletlerden yas töreni için çağırılanlar olur; herkes gelir. Büyük bir yuğ töreni yapılır. Törenin biteceğine yakın konuklar arasında bir kavga başlar, sonu savaşa varır. Manas ile Müslüman olmayan Colay Han arasında süren savaş uzayıp gider.

5) Göz Kaman'ı anlatır:

Çakıp Han'ın, küçükken Kalmuklara esir düşen

ve Moğolistan'a ürülüp orada büyütülen Göz Kaman adlı bir kardeşi vardır. Göz Kaman Moğolistan'da, Kalmuklar arasında büyütülüp orada bir Kalmuk kıızıyla evlendirilir; beş oğlu olur; bir gün oğulları ile birlikte asıl yurduna döner. Kalmukça konuşmaktadır.

Manas, hem amcasını hiç görmediği ve o güne kadar tanımadığı, hem de amcası Kalmukça konuştuğu için onu casus zanneder: yakalayıp zincire vurur. Bunları yaptıktan sonra böyle bir amcası olup olmadığını anlamak için babasına haber gönderir. Colay Han haberi alınca sevinir ve kardeşini hoş tutması için oğluna emir verir. Fakat Manas'ın annesi ile karısı da Göz Kaman'dan hoşlanmamışlar hele Kalmukça konuşmasını büsbütün yadırgamışlardır. Bu yüzden birlik olup hep beraber Çakıp Hanın buyruğunu hiçe sayarlar. Yalnız Manas babasının buyruğunu dinleyip amcasına iyi davranır, hatta amcası ve oğulları için büyük bir şölen verir. Fakat Göz Kaman'ın oğulları bu şölende bir kavga çıkarıp Manas'ı döverler.

Manas, Kalmuklara karşı sefere çıktığında amcasının oğulları Kalmukça bildiği için onlardan yararlanmak ister. Gökçeğöz'ü Kalmuklara casus olarak gönderir. Gökçeğöz Kalmuklar tarafına geçer geçmez Manas'a ihanet eder. Manas bunun üzerine Almambet'i gönderir. Almambet'in yardımıyla Manas savaş kazanır. Bir çok ganimetler alır, dönerken yarı yolda Gökçeğöz ile karşılaşır. Gökçeğöz Manas'ı, kırk yiğidi ile birlikte zehirler. Kırk yiğit ölür. Manas'ı, karısı Kanıkey kurtarır. Mekke'den erenler gelir, Kanıkey'e yardım ederler.

Manas iyi olur olmaz Mekke'ye gider; dua edip Tanrıya yalvararak kırk yiğidinin dirilmesini sağlar. "

6) Semetey'in doğumunu anlatır.

Manas artık ihtiyarlamıştır.

Ak atı halsiz düşmüş zayıflamıştır.

Manas kırk yiğidini yanına çağırır. Ölümünden sonra doğacak olan oğluna iyi bakmaları için vasiyet eder.

Ve Manas ölür.

Manas için büyük bir yuğ töreni yapılır, yas tutulur.

Çakıp Han Kanıkey'e haber göndererek Manas'ın kırk yiğidinden biri olan Abeke'ye Onu beğenmezse Köbeş'e varıp evlenmesini buyurur. Kanıkey'in doğumu yakındır:

- Kızım olursa dediğini tutar evlenirim, gel gelelim oğlum olursa evlenmek şöyle dursun ne Abeke'nin suratına ne de Köbeş'in yüzüne bakarım, diye cevabını gönderir.

Kanıkey'in bir oğlu olur. Dediğini yapıp kimseyle evlenmez. Ötekiler Kanıkey'in oğlunu öldürmek isterler. Bunu öğrenen Kanıkey oğlunu alıp babası Temir Han'ın ülkesine kaçar. Yolda türlü sıkıntılar çeker, başına gelmedik kalmaz". Sonunda Temir Hanın ülkesine varır, Bey Evine ulaşır.

Temir Han kızına ve torununa kavuşunca pek çok şölenler verir. Torununa ad konulması için bütün il halkını toplar fakat çocuğa kimse bir ad bulup da koyamaz. Ansızın, nerden geldiği bilinmeyen aksakallı bir ihtiyar görünür, uzun uzun dualar eder; Temir Han'ın torununa Semetey adını verir.

Semetey büyür. Baba yurduna dönmek ister. Yola çıkacağı sırada annesi Kanıkey:

-Baka'ya selam söyle, ne söylerse sözünü tut, dışına çıkmı, diye tenbih eder.

Semetey, baba ocağına döner. Çakıp Han sağdır; torunu Semetey'in, annesine yapılan eziyetlerin acısını çıkaracağını, oç alacağını sanarak korkar. Bu yüzden Semetey'i

zehirlemeğe karar verir. Kararını uygulayacağı sırada durumu öğrenen Semetey hem Çakıp Hanı, hem de Abeke ve Köbeş'i öldürür.

7) Semetey'in baba ocağına yerleştikten sonrasını anlatır:

Semetey, baba ocağına dönüp öz yurduna yerleştikten sonra, Kalmuklar üstüne akınlar yapmak için hazırlıklara başlar. Babasının, hayatta kalan kırk yiğidini çağırıp toplar. Der ki:

- Akın yapmamız gerek; at sürüleri ve ganimet almamız gerek!

Bu sözden sonra sefere çıkar.

Fakat kırk yiğit, kendi aralarında toplanıp konuşurlar:

- Bizden öncekiler yetmiş yaşına vardı; bizden sonrakiler altmışına ulaştı. Biz, bu Semetey'in babasına hizmet ettik, şimdi de oğluna hizmet edeceğiz, ihtiyarladık artık. Semetey, bizi bu ihtiyar hâlimizde yüce dağ başlarından aşırarak diler, çağlayanlı sulardan geçirmek diler; bizi öldürmeğe kastetmiştir, dönelim! dediler.

Semetey'in buyruğunu dinlemediler, geri döndüler, kaçtılar.

Semetey, babasından kalma kırk yiğidin ardından yetişip onlara tatlı söz söyledi, alttan alıp yalvardı.

Semetey, onca sözden sonra babasından kalma kırk yiğide söz geçiremeyince onları öldürür.

Bu arada, Acubey ile Almambet'in birer oğulları olmuştur. Semetey, bu çocukları kendisine kardeş edinir.

Birinin adını Kançura ötekinin adını Külçura koyup öyle çağırır.

Kançura ile Külçura da büyürler. Büyüyünce Semetey'e hizmet etmeğe başlarlar. Bir gün gelir, Semetey, Kançura ile Külçura'ya, Akın

Han'm kızı Ay Çürek'i evlenmek üzere kaçırmak istediğini söyler ve onlardan bu iş için hizmet ister. Bunun için de Akın Han'ın ülkesine sefere çıkılması gerektiğini anlatır. Dediklerini yaparlar, Ay Çürek'i kaçırlar. Gel gelelim Ay Çürek'in bir de nişanlısı vardır ki Kökçe oğlu Ümetey diye bilinmiştir. Bu Kökçe oğlu Ümetey, Ay Çürek'in kaçırılışını kendisine yediremez. O da karşılık olarak Semetey'in sürülerini yağmalar. Bunun üzerine aralarında bir savaş başlar. Birbirlerini karşılıklı olarak yağmalayıp dururlar. Sonunda Semetey, Kökçe oğlu Ümetey'e barış teklif eder. Savaştan yorulan Ümetey de bunu kabul eder.

Ümetey'le yaptığı barıştan biraz rahatlayan Semetey, başka bir sefere çıkmak için hazırlandığı sırada bir düş görür. Düşünü karısı Ay Çürek'e anlatır. Ay Çürek düşü yorumlayıp:

- Sen bu sefere çıkma, der. Çıkarsan başına bir felâket gelecek.

Fakat Semetey inatçıdır. Boş sözlere kulak asacak türden değildir. Karısının düşünü yorumlamasına karşılık:

- Düş dediğin şey saçmalıktır!., diye karşılık verdi.

Böyle demesine rağmen, düşünün hayra yorulması için de babasının ruhuna en iyi kısıraklarından birini kurban eder. Arkasından Er Kıyas'ın ülkesine akın başlar.

Akının en kızışmış zamanında Almambet'in oğlu Kançura, Semetey'e ihanet eder ve onu yakalayıp Er Kıyas'a ürür. Semetey'e ihanet etmeyen Külçura'yı da köle olarak kullanırlar.

Bu sırada Ay Çürek bir oğlan çocuk doğurmuştur. Ay Çüreğin bir oğlan çocuğu doğurduğunu duyan Er Kıyas, çocuğu yaşatmak istemez. Öldürtmeğe çalışır. Oğlunu kurtarmak isteyen Ay Çürek Er Kıyası korkutur:

- Eğer sen benim oğlumu öldürtürsen ben de seni babam Akın Han'a şikâyet ederim, ülkeni alt üst ettirir öcümü alırım, der.

Er Kıyas korktuğu için çocuğu öldürtmeyip kendine evlât edinerek yanında alıkoyar. Halkını toplayıp çocuğa ad koymak ister. Fakat kimse bir ad bulamaz. Aksakallı Aykoca derler bir ihtiyar vardır, sonunda o gelir, Ay

Çürek'in oğluna Seytek adını verir.

Seytek de büyür, delikanlı olur, yiğit olur. Külçura'yı koruyup kölelikten kurtarır. Er Kıyas öldürülür. Bunlardan sonra Seytek baba yurduna, öz ocağına döner. Babasına ihanet eden Almambet'in oğlu Kançura, Seytek'in baba yurduna Bey olmuştur. Üstelik Seytek'in babaannesi Kanıkey'e koyun güttürüp çobanlık yaptırmış, işkence etmiştir.

Durumu görüp öğrenen Külçura, Kançura'yı yakalar ve Kanıkey de onu öldürür. Baba yurduna yerleşen Semetey ise Taşkent'ten Talasa kadar yayılan geniş ülkeleri yönetimi altına alıp oraların Hanı olur.

METE DESTANI

"Eşimi, atımı verdim, çünkü benimdir!"
"Toprak verilemez, çünkü devletindir!"
METE

1. METE'NİN GENÇLİĞİ OĞUZ-HAN'INKİNE BENZİYORDU

"Büyük Hun İmparatoru Mete'nin bir efsane halinde anlatılan gençliği, Oğuz-Han'ın hayatına benzetilmiştir" :

Oğuz Kağan, müslüman olan Türklere göre, babası Kara Han'ı öldürmüş ve onun yerine geçmişti. Zamanımızdan 200 sene önce büyük bir Türk Tarihi yazmış olan bir Fransız bilgini, Oğuz Han'ın Mete olabileceğini söylemiş ve ikisi arasında da bir bağ görmüştü. Bu Fransız bilgininin görüşü, büsbütün de yanlış değildi." Çünkü Mete de, Oğuz-Han gibi babasını öldürmüş ve onun yerine, hükümdar olmuştu."Çin Tarihleri, Mete ile babası arasındaki savaşlar, bir tarih olayı hadisesi gibi anlatıyorlardı. Ama önemli olan nokta, Mete'nin hayatının gençlik çağlarının da, bir efsane olup olmadığı idi. Mete'nin daha sonraki hayatı ve savaşları hakkında, epey şeyler biliyoruz. Tarih kaynaklarından kronolojik olarak kesin bir şekilde verilen bu bilgiler, tarihin ve gerçeğin ta kendileri idiler. Ama bütün tarih boyunca, büyük hükümdarlarla olduğu gibi, Mete'nin hayatının da gençlik çağları, karanlık kalmakta ve bir nevi mitolojiye bürünmüş olarak anlatılmaktadır. Büyük hükümdarların, hemen hemen hepsinin de gençlik çağları, bir mitoloji perdesi arkasında gizlenmiş ve bu devreler, romantik bir şekilde anlatılmıştı. Çinliler, Mete'den sonra Hun'ları ve Ortaasya halklarını, birçok savaş ve temaslar sonunda, çok iyi bir şekilde tanıyabilmişlerdi. Fakat Mete'den önce, Çin kaynaklarında Ortaasya hakkında anlatılan bilgiler, çok karanlıktı. Çinliler bu çağda öyle ki, kendi sınırlarının dışındaki bölgelerden bile haberleri yoktu. Zaten Mete'nin hayatını anlatmağa başlayan Çin tarihleri, üslûp

bakımından da mitolojik ve hikâyemsi bir dille konuşuyorlardı. Çin tarihinin üslûbu çok kuru, fakat kronolojik ve kesindi. Zaten bu bilgilerin çoğu, imparatora gelen raporlarla, Çin sarayından çıkan fermanların, kopyalarından başka bir şey değil idiler. Halbuki Mete'nin hayatından Çin tarihleri, âdeta bir Çin romanı gibi söz açıyorlardı.

"Çin tarihlerinin verdikleri yarım mitolojik bilgilere göre Mete, Oğuz-Han gibi kendi babasını öldürmüştü":

Ortaasya'da Tuman adlı bir Hun reisi varmış. Bu reisin de Mete adlı büyük bir oğlu bulunuyormuş. Gerek babasının ve gerekse oğlunun adları, Çin tarihlerinde, zaten, Çin işaretleri ile yazılıyordu. İkiyüz sene önce bu işaretler, Mete şeklinde okunmuş ve bizim tarihçilerimiz de bu adı; Mete olarak yazmışlar ve Türkiye'ye yaymışlardı. Bugün Türkiye'mizde, bu büyük Hun İmparatorunu, "Mete" adı ile tanıyoruz. Birçok kimseler de bu adı, maalesef 200 sene önce okunan, böyle yanlış bir okunuşla, kendi adları olarak tanımaktadırlar. Aslında ise bu Çince işaretleri, "Mao-dun" şeklinde okumak gerekiyordu. Kendi hususî metodlarımıza göre, Mete'nin Türkçe adının herhalde "Bahadır" dan başka bir şey olmaması gerekiyordu. Ama ne yapalım ki, bugün Türkiye'miz de bu büyük Hun hükümdarı, Mete adı ile tanınmış ve öyle yayılmıştır. Mete hakkındaki Çin kaynaklarında okuduğumuz bu efsanemsi olaylar özet olarak şöyledir:

METE'NİN GENÇLİK EFSANESİ

Üçüncü yüzyıldı tam, çok önceydi İsa'dan,
Bir fırtına kopmuştu, taşmıştı İç Asya'dan!
Sonsuz at sürüleri, yerleri inletmişti.
Kurdumsu türküleri, gökleri çınlatmıştı!
Atlılar gelmişlerdi, ordular biçmişlerdi,
Volga, Sarı nehirden, kanıp, su içmişlerdi!
Tarihten uğultular, bir millet var diyordu!
Yazılı doğrultular, bir devlet var, diyordu!
Hunların ilindeydi, İç Asya ilindeydi,

Hun reisi Tuman-Han, herkesin dilindeydi!
Bayrağı direkтейdi, büyük oğlu Mete'ydi,
Diğer bütün komşular, henüz birer çeteydi.
Tuman-Han da kanarmış, insanoğluyumuy bu
ya!

Bir cariyeye hep dermiş: "Bu Mete ölsün!" Diye.
Tuman fakat korkarmış, kadına da tapırmış,
Bir bahane ararmış, çünkü bir "Töre" varmış!
Soyuna bakarlar, tek kadın alırlarmış,
Sonraki hatunlarsa, mirâssız kalırlarmış.
Tuman oğlunu vermiş rehin Yüceçilere
Sonra da hücum etmiş, sormamış elçileri.
Yüceçiler varmışlar, Mete'yi aramışlar,
Mete çoktan kaçmış, yolları taramışlar.
Tuman oğlunu görmüş, aklı başına dönmüş,
Şenlik düğün yaptırmış, güya çok mes'ut
günmüş.

Mete'ye tümen vermiş, eline ferman vermiş,
Mete'nin disiplini, Dünyaya hep şan vermiş!
Asker Tanrı sanırmış, hep Mete'ye taparmış,
Ondan ne buyruk gelse, düşünmeden
yaparmış.

Orduyu toplamış, atını oklamış,
Tümen disiplinini, böylece yoklamış.
Askerler ok atmış, atlar yere yatmış,
Atına kıymayanın, kanı yere akmış!
Bir defa şenlik yapmış, aileler toplanmış,
Ok atmış karısına, bütün eşler oklanmış!
Biraz nefes alanlar, azıcık geç kalanlar,
Kılıçtan geçirilmiş, görülmemiş kaçanlar!
Avlara gidilirmiş, şenlikler düzülürmüş,
Gelen ordular ile, hayvanlar sürülürmüş.
Tuman-Han ava gitmiş, Mete'ye de gel demiş,
Kurdu Mete avlamış, Tuman'sa keklik yemiş!
Avda bir ok uçmuş, Tuman-Han'a
gelmiş!
Gerçi derler ilk oku, Mete atmıştı, çoğu,
Mete'nin tümeni de, bu hedefi delmişmiş!
Oğuz'un babasıysa, yemişti "Tanrı oku!"
Bu bir efsane idi, ok bir bahane idi,
Töre'yi bozan Tuman, tam bir divane idi!

Çin tarihlerinde, Mete'nin babasını öldürüşü ile ilgili olay, böyle anlatılıyordu. "Zaten olayların anlatılışından da, bunun bir mitoloji olduğu, açık olarak görülüyordu." Öyle anlaşılıyor ki bu

çağda, Hunlar arasında da, buna benzer efsaneler yok değildi. Mete gibi büyük bir hükümdarın ortaya çıkışı, bütün Ortaasya'yı hakimiyeti altına alışı ve ayrıca komşularını da büyük bir dehşet saçması sebebi ile, Ortaasya'nın eski mitoloji kahramanlarının hususiyetleri, Mete'ye yakıştırılmış ve onun faaliyetlerine uydurulmuştu.

2. "TÖRE"Yİ BABA BİLE BOZSA, ÖLMELİYDİ

Aslında ise, "Babalarını öldüren çocuk efsaneleri", insanlığın hayalinde yaşamış, çok eski şuuraltı âkisleri idiler. Yunanistan'da da "Kral Ödip", babasını öldürmüştü. Tabii olarak, Türk efsanelerinden haberleri olmayan, Sigmund Freud gibi büyük ruh doktorları, kral Ödip'le ilgili efsaneyi de açıklamaktan geri kalmamışlar ve hatta şuuraltı görüntülerine göre, birçok tedavi şekilleri bile bulmuşlardı. Bizim eski "Rüya Tabirnameleri" mizde de, bu gibi hislerin açıklanmasına yer verilmiştir. Çünkü onlara göre, erkek çocuğun rüyasında, yeni cemiyetin yasak ettiği bir işe şuuraltında girişmiş olması anormal değildi. Tabii olarak bu konuları Freud, birazda mubalâğa etmiş ve büyütülmüştü. Ama kendisi, büyük bir ruh doktoru idi. Bu teşhis yolu ile, birçok erkek çocuklarını da tedavi edip, iyileştirmişti. İşte, böyle, cemiyetin yasak ettiği; fakat şuuraltında toplanan istekler ile hisler, kendilerine masallarda gösteriyorlar ve bir mitoloji motifi haline giriyorlardı. Zaten, insanların ulaşamayacakları şeylerin pek çoğu, masallarda olmuş gibi anlatılıyorlardı. Türklerin, Mete ve Oğuz Han efsanelerinin, ne zaman meydana geldiklerini söylemenin, elbetteki imkânı yoktur. Ama öyle anlaşılıyor ki bunlar, tarihten çok önceki çağlarda, belki de insanlığın, henüz daha insanlıklarını bilmediği devirlerde, hissedilmiş ve duyulmuş hayallerden başka bir şey değil idiler. Yukarıdaki açıklamaları yapmakla, "Oğuz Kağan Destanı" nın, kesin olarak Freud'un nazariyesine göre düzenlenmiş olduğunu, söylemek istemiyoruz. Ama Türk Mitolojisine benzer, daha başka mitolojiler de vardır. Bu

motifler, Avrupalı'lar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş ve bir açıklanma yoluna doğru gidilmiştir. Türk Mitolojisi ise, hiç el atılmamış, üzerinde düşünülmemiş ve hatta birçoklarımızın, varlığına bile inanmadığımız bir konudur. Bunun içindir ki, bizden önce söylenmiş ve görülmüş gerçekleri de gözönünde tutarak, kendimize bir metod ve ışık aramak zorundayız.", insanlığın hayalinde yaşamış, çok eski şuuraltı âkileri idiler. Yunanistan'da da "Kral Ödip", babasını öldürmüştü. Tabîi olarak, Türk efsanelerinden haberleri olmayan, Sigmund Freud gibi büyük ruh doktorları, kral Ödip'le ilgili efsaneyi de açıklamaktan geri kalmamışlar ve hatta şuuraltı görüntülerine göre, birçok tedavi şekilleri bile bulmuşlardı. Bizim eski "Rüya Tabirâmeleri" mizde de, bu gibi hislerin açıklanmasına yer verilmiştir. Çünkü onlara göre, erkek çocuğun rüyasında, yeni cemiyetin yasak ettiği bir işe şuuraltında girişmiş olması anormal değildi. Tabîi olarak bu konuları Freud, birazda mubalâğa etmiş ve büyütülmüştü. Ama kendisi, büyük bir ruh doktoru idi. Bu teşhis yolu ile, birçok erkek çocuklarını da tedavi edip, iyileştirmişti. İşte, böyle, cemiyetin yasak ettiği; fakat şuuraltında toplanan istekler ile hisler, kendilerine masallarda gösteriyorlar ve bir mitoloji motifi haline giriyorlardı. Zaten, insanların ulaşamayacakları şeylerin pek çoğu, masallarda olmuş gibi anlatılıyorlardı. Türklerin, Mete ve Oğuz Han efsanelerinin, ne zaman meydana geldiklerini söylemenin, elbetteki imkânı yoktur. Ama öyle anlaşılıyor ki bunlar, tarihten çok önceki çağlarda, belki de insanlığın, henüz daha insanlıklarını bilmediği devirlerde, hissedilmiş ve duyulmuş hayallerden başka bir şey değil idiler. Yukarıdaki açıklamaları yapmakla, "Oğuz Kağan Destanı" nın, kesin olarak Freud'un nazariyesine göre düzenlenmiş olduğunu, söylemek istemiyoruz. Ama Türk Mitolojisine benzer, daha başka mitolojiler de vardır. Bu motifler, Avrupalı'lar tarafından yüzyıllar boyunca işlenmiş ve bir açıklanma yoluna doğru gidilmiştir. Türk Mitolojisi ise, hiç el atılmamış, üzerinde düşünülmemiş ve hatta

birçoklarımızın, varlığına bile inanmadığımız bir konudur. Bunun içindir ki, bizden önce söylenmiş ve görülmüş gerçekleri de gözönünde tutarak, kendimize bir metod ve ışık aramak zorundayız.

Türk destanlarında , "Türk töresi" ne uymadığı gerekçesi ile, baba öldürme olayları yer alıyorlardı":

Ortaasya'da söylene gelen efsanelerde büyük kahramanlara, insan üstü hususiyetler verilmek istenmişti. Oğuz Kağan Destanında da, bunun örneklerini pek çok görüyoruz. "Oğuz'un ayağı, ayı ayağı gibi; bileği ise, kurt bileğine benziyordu. Vucûdu, baştan aşağıya tüylerle örtülü idi. Annesinden doğar doğmaz, memeyi ağzına bir defa almış ve süttten bir yudum içtikten sonra da, annesine bir daha yanaşmamıştı. "Çiğ et yiyip, şarap istemeğe başlamıştı". Aşağıda da söyleyeceğimiz gibi, "Türkler çiğ et yemezlerdi". Ama korkunç bir kahraman, onlara göre, çiğ et de yiyebilirdi. Çünkü O, o kadar korkunç ve o kadar bahadır, bir kimse idi:

"Korkunç bir hakan olsun, çok büyük bir han olsun,
"Babasını öldürsün, Türk Töresi korunsun".

Ortaasya efsanelerinde, "Manas Han'ın oğlu Semetey doğmuş ve epeyde büyümüştü. Ama ona hiç kimse bir ad bulamamıştı. Günün birinde yurttta, ansızın "Gök sakallı " bir ihtiyar peyda olmuş ve Semetey-Han'ı kucağına alarak, O'na Semetey adını vermişti. Bundan sonra da bir şiir okumağa başlamıştı. Bu şiirin başında, "Semetey öyle büyük, öyle korkunç bir bahadır olacak ki, babasını bile öldürecek" diye söze başlanıyordu. Bu da, büyük bahadırılığın, bir hususiyeti idi. Çünkü, büyük bir kahraman gerekirse, babasına bile acımazdı ve öyle olması lâzımdı. Ama, Türk Mitolojisinde çok önemli bir nokta vardır. Bunu da, hiçbir zaman unutmamamız lâzımdır: "Ne Oğuz Kağan ve nede Mete, kendi öz ihtirasları için babalarını

öldürmemişlerdi". Babalarının öldürüşlerinin tek sebebi, onların "Türk töresine uymamış ve riayet etmemiş olmaları" idi. Çünkü Türk töresine göre taht, Mete'nin hakkı idi. Kendisi Baş-Hatun'dan, yani hükümdarın en asil hatunundan doğmuştu. Eski Türk töresine göre hükümdarlık, ancak onun hakkı olabilirdi. Halbuki, Mete'nin babasının yeni bir cariyesi araya girmişti. Babası zayıftı. Kadının tesirinde kalıyordu, "Töreyi unutuyor" ve asil olmayan bir çocuğu, onun yerine geçirmek istiyordu. Göktürk tarihinde, bunun örnekleri çoktur: Üçüncü Göktürk Kağanı Mohan Kağan'ın, çok değerli bir oğlu vardı. Savaşçılığı ve idaresi ile, Türkler arasında büyük bir ün yapmıştı. Ama annesi, birinci hatun değildi. Onun annesi de asil idi ama; asillik derecesi bir kağan doğurmak için yeterli görülüyordu. Bu sebeple, Mohan Kağan'ın vasiyeti üzerine, kendi oğlu hükümdar olamamış ve yerine küçük kardeşi geçmişti. Hatta Mohan Kağan: Bir evlâtle baba arasındaki bağ, hiçbir şeyle mukayese edilemez. Ama ne yapayım ki aramızda bir de töre var", şeklinde konuşmak zorunda kalmıştı.

"Oğul ile babanın, arasına girilmez,
"Mayasıdır Hakanın, Türk Töresi geçilmez!"

Oğuz-Han'da babasını öldürmüştü. Türk cemiyeti, Oğuz-Han'ın babasını öldürmesini, doğru ve töreye uygun bir hareket olarak görüyordu. Çünkü babası, Hak dinini kabul etmemiş ve Tanrı yoluna girmemişti. Hatta Oğuz-Kağan destanları, Kara-Han'ın kendi oğlu Oğuz-Kağan tarafından öldürüldüğünü de söylemiyorlardı. Kara-Han, bilinmeyen bir yerden gelen, bir kılıç darbesi ile ölmüştü. Bazıları da, "Kimin attığı bilinmeyen bir ok Kara-Han'ın hayatına son vermiştir", diyorlardı. Bütün bu sözleri altında yatan, bir istek ve bir eğilim görülüyordu. "Kara-Han'ı, oğlu Oğuz Kağan değil; yine Tanrı öldürmüştü". Kimden geldiği bilinmeyen bu kılıç darbesi veya ok, Tanrı tarafından atılmış ve Kara-Han da, bu yolla cezalandırılmıştı. Türk destanlarının

hiçbiri, Oğuz Han'ın elini, baba kanına bulandırmıyorlardı. Mete'de öyle idi. Mete'nin bizzat kendisi, babasını öldürmemişti. Türklerde ordu, bir milletin sembolü ve gerçek varlığı idi. Mete'nin babasını öldüren oklar, ordu tarafından atılmıştı. Tuman-Han, binlerce ve hatta onbinlerce ok ile ölmüştü. Mete'nin babası, bütün bir milletin okları ile cezalandırılmış ve bu yolla da töre, yerine getirilmişti.

"Mete ile Oğuz'un, babaları yanılmış,
"Tanrı vermiş cezayı, oğul yaptı sanılmış!"

Oğuz Kağan Destanı

1. OĞUZ DESTANININ ÖZELLİKLERİ

Eski Türk tarihinde hükümdarların doğuşu, efsanelere büründürülmüş ve kutsal bir olay gibi anlatılmışlardı. Hükümdarlar böyle kutsallaştırılıp, gökten indirilir iken; elbetteki Oğuz-Kağan gibi, bütün Türk kaviminin atası olan kutsal bir kişinin menşeleri de, Tanrıya ve göğe bağlanacaktı. Eski Türkler için herşeyi yaratan ve her varlığın sahibi olan tek kutsal şey, gökteki biricik Tanrı idi. Aslında göğün kendisi olan Tanrı değildi. Çünkü gök de, yer gibi, maddî birer varlık ve yüce Tanrı tarafından yaratılmış, dünyanın birer parçası idiler. Gök, bir tane idi ve dünyamızın üstünü, bir kubbe şeklinde kaplıyordu. Fakat bu kubbenin üstünde, daha bir çok gökler vardı. Ayın güneşin ve türlü yıldızlar ile burçların dolaştıkları, ayrı ayrı gökler, uzayın sonsuzluklarını kendi aralarında paylaşıyorlardı. Bütün bunların üstünde, bir gök daha vardı ki, bu gökte yaratıcı, büyük ve tek Tanrı oturuyordu. Eski Türkler, göğün katlarını üst üste koyma yolu ile saymamışlardı. Fakat sonradan, biraz da dış tesirler sebebi ile gökleri, yedi veya dokuz kat olarak tarif etmeğe başladılar.

"Oğuz-Kağan destanına, Uygur çağından sonra, hafif dış tesirler girmeğe başladı":

Göktürk çağında, eski Türk dini ile inançları, bozulmadan devam etmekte ve gittikçe de gelişmekte idi. Uygur devleti kurulup da, yeni bir çok dinler Türkler arasına girmeğe başlayınca, durum biraz daha değişti. Çünkü Uygurlar, çok daha önceleri Çin'in ortalarında gezmişler, ticaret yapmışlar ve birçok insanlarla karşılaşarak, konuşmuşlardı. "Bu dış ilişkiler, Uygurlara birçok yeni görüşler getirmiş ve onlarda, büyük dinlere inanmak ihtiyacını doğurmuştur." Ticaret, eski Türk savaşçılarının dini ile, pek bağdaşan bir meslek değildi. Eski Türk dini, disiplin, otorite ve savaşçılığı,

herşeyden üstün tutuyordu. Halbuki tüccarlar, daha geniş ve rahat bir hayata sahip olmak zorunda idiler. İşte bunun içindir ki, bu zamana kadar Türkler göğe ve gökten gelen kutsallıklara inanırlar iken, Uygur çağında durum birdenbire değişiyordu. Uygurlar, köklerini Suriye'den alıp, İran'da gelişen Mani dinini aldıktan sonra, aya daha çok önem vermeye başladılar. Aslında ise Türklerde, kutsal olan en önemli şey, gökten sonra dünyamızı ısıtan güneş idi. "Uygurların, güneşten aya geçmiş olmaları, yeni bir düşüncenin başlangıcı gibi sayılabilir". Bu sebeple, Uygurlar çağında yazılmış Oğuz-Kağan destanlarında, eski Türklerin dedikleri gibi kutsal kişiler, artık "Göğün oğlu" değil; "Ayın oğulları" oluyorlardı. Oğuz-Kağan da "Ay Tanrı"nın bir oğlu idi. Destan, daha başlangıçta, şöyle başlıyordu:

"Aydın oldu gözleri, renklendi ışık doldu,
"Ay-Kağan'ın o gündü, bir erkek oğlu oldu!"

Eski Türkler de iyi ve güzel olayları, aydınlık ve ışıkla anlatırlardı. Biz, nasıl yeni bir oğlu olan dostumuza, "Gözlerin aydın olsun" diyor isek, onlar da Oğuz-Kağan'ın doğuşu dolayısı ile, "Ay Kağan'ın gözleri aydın oldu, renklendi", diyorlardı.

"Müslüman olmuş Oğuz Türklerinin destanları da, Türk mitolojisinin en eski motifleri ile dolu idiler":

Fakat Türkler, çoktan müslüman olmuş ve İslâmiyetin ana prensiplerine gönülden bağlanmışlardı. Aslında ise, İslâmiyet ile eski Türk dini arasında büyük ayrılıklar da yoktu. Buna rağmen, eski Oğuz-Kağan destanları, elbetteki İslâmiyetin birçok inançları ile uygunluk gösteremeyecekti. Bunun içindir ki, İslâmiyetten sonra yazılan Oğuz-Kağan destanlarında, biraz daha değişiklik yapılmış ve İslâmiyete uydurulmuştu. İslâmiyeti kabul eden Türkler bizce Uygurlara nazaran, eski Türk an'anesini ve töresini daha çok korumuşlardı.

Tabîi olarak biz Oğuz Türkleri üzerine, daha büyük bir önem veriyoruz. "Çünkü Oğuzlar, bütün Ortaasya ve Türk âleminin, en soylu ve en gelişmiş zümreleri idiler". Şehir hayatına çoktan başlamış olmalarına rağmen, eski Türk devlet teşkilâtı ile disiplini, onların ruhlarından henüz daha silinmemişlerdi. Bu sebeple Oğuz Türklerinin destanlarında, Uygurlarinkine nazaran, daha eski ve daha köklü motifler görüyoruz. İslâmiyetten sonraki Türk destanlarına göre, "Oğuz-Han'ın babası Kara-Han" idi. Oğuz Han'ın babasının, "Kara-Han" adını alması da boş değildi. Eski Türklerde, "Ak ve kara soylular ile halkı birbirinden ayıran, sembolik renkler" idi. "Ak-Kemik", Kağanlar ile, onların oğulları idiler. "Kara-Kemik" ise, halk tabakasından başka bir şey değildi. Diğer kitaplarımızda da her zaman söylediğimiz gibi, Türk halklarının "ak" ve "kara" şeklinde ayrılmış olmalarına rağmen, aralarında bir sınıf mücadelesi yoktu. Müslüman Türkler, Oğuz-Han'ın babasına "Kara-Han" diyorlardı. Çünkü kendisi Müslüman değildi. Müslüman olmak isteyen oğlu Oğuz-Han'a da engel olmak istemişti. Tabîi olarak bu fikirlerimiz tam ve kesin değildir. Fakat Türk tarihi ve an'aneleri hakkındaki bilgilerimiz, bizi bu sonuca doğru sürüklemektedirler. Oğuz Han Müslüman Türklerle göre, babasından çok, an'anesine bağlıdır. Bu sebeple Oğuz destanını anlatmağa başlarlar iken, hemen şöyle derler:

Üç gün üç gece geçti, annesine gelmedi,
Annenin memesinden, bir damla süt emmedi.
Bana gelmedi diye, annesi ağlıyordu,
Sütümü emmedi diye, kalbini dağlıyordu.
Ağlayıp sızlıyordu, beşiğe dolanarak,
Sütümü, az em diye, çocuğa yalvararak!

2. TÜRK MİTOLOJİSİ VE KUTSAL ÇOCUKLAR

Oğuz Han diğer Türk destanlarında olduğu gibi doğar doğmaz, bir olgunluk ve erginlik gösteriyordu. Annesi, henüz daha Müslüman olmamıştı. Annesine karşı, bu kırgınlığın sebebi de, bundan başka birşey olmamalıydı. Nitekim

az sonra Oğuz Han annesi ile konuşmağa başlar ve ona şöyle der:

Ey, benim güzel annem, öğüdümü alırsan!
Yüce Tanrı'ya tapıp, eğer hakkı tanırsan!
O zaman memen alır, ak sütünü emerim!
Bana lâıyk olursan, adına anne derim!

Oğuz-Kağan'ın annesi, henüz daha üç günlük beşikte yatan çocuğunun, böyle konuşup söyleşmeye başladığını görünce, ona kalpten bağlanır ve Tanrıya inandığını oğluna söyler. Müslüman Türklerin söyledikleri bu Tanrı, İslâmiyetin Allah'ından başka birşey değildi. Fakat aynı zamanda destanlar, zaman zaman bir "Gök Tanrısı"ndan da söz açıyorlar ve eski Türklerin, gerçek inançlarını açığa vurmaktan geri kalmıyorlardı. Eski Türklerde de "üç sayısı" ve "üç yaşında" olma önemli idi. Fakat Türk mitolojisinin en önemli sayısı "yedi" ile "dokuz" sayılarıdır. Müslüman Türklerin Oğuz destanlarında: "Oğuz-Kağan, üç gün içinde olgunlaşmıştı". Halbuki eski Altay destanlarında: "Çocuğun olgunlaşması için, yedi günün geçmiş olması gerekiyordu". Hatta çok güzel, şöyle bir Altay efsanesi de vardır:

Altay'da olmuş idi, bir çocuk doğmuş idi,
Dünyaya gelir iken, nurlara boğmuş idi.
Yedi kurtlar uçmuşlar, koku alıp koşmuşlar,
"Çocuğu ver", demişler, uluyarak coşmuşlar.
Annesi çok ağlamış, yüreğini dağlamış,
Çocuk da dile gelmiş, yarasını bağlamış.
Demiş: "Anne, sızlama! Oyala da, ağlama!
"Yedi gün mühlet iste, işi bağla sağlama!"
Yedi gün mühlet dolmuş, annenin benzi solmuş,
Oğlan beşiği kırmış, bir civan yiğit olmuş.

Bu Altay efsanesi mitolojinin ta kendisidir. Gerçi Oğuz-Kağan destanı da, bir mitolojidir. Fakat büyük devletler kurup gelişen Türk toplumları, onun içindeki akla uymayan motifleri ayıklamış ve gerçekçi bir şekle sokmuşlardı. Oğuz-Kağan destanında, göklerde dolaşıp, göğün çeşitli katlarını zapteme ve türlü ruhlarla çarpışma,

kutsal bir Hakandı. Fakat O, daha çok, bir insandı. İnsanlık özelliklerini taşımış ve insanların yaşadığı yeryüzünü zaptederek, Tanrı adına, idare etmeğe memur edilmişti. Az önce özetini yaptığımız Altay efsanesi dikkatle incelenince, daha birçok mitolojik motifler de ortaya çıkacaktır. Meselâ "Yedi kurt". "Büyük ayı burcu" nun, yedi yıldızında başka bir şey değildi. Çünkü Türklere göre: "(Büyükayı burcu'nun yedi yıldızı, kalın ve demir zincirlerle Kutup yıldızı'na bağlanmış, yedi azgın kurt idiler). Bir ara bu kurtlar, çocuğun atı ile tayını da alıp ürmek isterler. Bu savaşı sırasında çocuk sıkışınca, akıllı ve kutsal buzağısı da ona yol gösterir ve başarı sağlamasına imkân verir. (Türklere göre 'Küçükayı burcu', iki at tarafından çekilen, bir arabadan başka birşey değildi.) Bu burcun etrafından dönen Büyükayı burcunun yedi kurdu, bu iki atı yakalayıp yemek isterler ve bunun için de gökyüzünde, durmadan onların etrafında dönerlerdi. (Altay efsanesi göre). Küçükayı burcu, çocuğun dostu ve yakını idi. Boğa burcu da, herhalde yine bu kahramanın buzağısından başka birşey olmamalıydı".

Görülüyor ki, Oğuz-Kağan destanı birdenbire uydurulmuş ve yazılmış bir hikâye değildi. Onun kökleri, yüzyıllar önce inanılmış ve söylenmiş, Türk efsaneleri ile inançlarına dayanıyordu. Süzüle, süzüle, akla mantığa uymayan bölümlerin, gerçeğe uydurulması ile, bütün Türklerin malı olan Oğuz-Kağan destanı meydana gelmişti.

3. OĞUZ - KAĞAN'IN DOĞUŞU

"Oğuz-Kağan, kutsal bir şekilde doğmuştur":

Az önce, büyük Türk kahramanlarının, genel olarak kutsal bir şekilde doğduklarını söylemiştik. Elbette ki Oğuz-Kağan'ın da doğuşu da, kutsal ve fevkalâde bir şekilde olmalıydı. Nitekim Uygurların Oğuz-Kağan destanı, O'nun doğuşunu şöyle anlatıyordu:

Gök mavisiydi sanki, benzi bu oğlancığın!
Ağzı kıpkızıl ateş, rengi bu oğlancığın!
Al, al idi gözleri, saçları da kapkara,
Perilerden de güzel, kaşları var ne kara!

Oğuz-Kağan doğarken, benzinin rengi tıpkı gök mavisı gibi idi. Yüz, eski Türklere göre, insanın en önemli bir yeri idi. Utanç, kötülük ve hatta kutsallık bile, insanın yüzüne akseden özellikleri idiler. Kötü bir insanın yüzü, elbette kara idi. İyilerin de yüzleri, aktı. Ama kutsal insanların yüz rengi, gök mavisinden başka birşey olamazdı. Çünkü gök, Tanrı'nın oturduğu ve hatta bazan, Tanrı'nın kendisinden başka birşey değildi. "Oğuz-Kağan doğarken, yüzünün gök renkten olması, onun gökten geldiğini ve Tanrı'nın rengini taşıdığını gösteren bir belirti idi." Biz yanlış olarak Türklerin, "Gök Börü", yani gök kurt dedikleri kutsal kurda, bozkurt adını verdiğimiz. Aslında ise gök ile boz arasında büyük ayrılıklar vardır. Türklerin kutsal kurtlarının rengi de gök idi. Çünkü o Tanrı tarafından gönderilmiş bir elçiden başka bir şey değildi. Belki de Tanrı'nın ta kendisi idi. Tanrı, kurt şekline girerek Türklere görünüyor ve onlara başarı yolu açıyordu. Onun için de, kurdun rengi gömgök idi. Daha sonraları Türkler, gök rengini olgunluk, erginlik ve tecrübenin bir sembolü olarak görmüşlerdir.

Oğuz-Kağan'ın ağzı ateşe niçin benzetilmişti":

Bugün Anadolu'da söylenen, "Gözleri Kanlı" deyimi de, bize çok şeyler ifade eder. O'nun gözlerinin al oluşu, daha doğrusu kan rengine benzemesi, Oğuz-Kağan'ın büyük bahadarlığının, bir özelliğinden başka bir şey değildi. Cengiz-Han da doğarken "avucunun içinde bir kan pıhtısı" tutuyordu. Bunu gören annesi ile babası şaşırılmış ve hemen Şamanlara koşmuşlardı. Şamanlar ise, O'nun dünyayı zaptedeceğini ve büyük bir bahadır olacağını söylemişlerdi. Fakat Cengiz-Han çağı ile ilgili efsaneler, en eski Türk ve Ortaasya özelliklerini göstermiyorlardı. Elbetteki onları kökleri de, Türk mitolojisine dayanıyordu. Fakat Çin yolu

ile, Moğollara birçok yabancı tesirler girmişti. Türklerde yeni doğan kahramanlar, avuçlarında bir kan pıhtısı tutmazlardı. Çünkü biraz da, eski Hint mitolojisinin motiflerinden biri idi. "Türklerin kahramanlarının gözleri, kırmızı ve kızıldır." Çinde de, bu vardır. Fakat Çin kahramanlarının gözleri yalnız kırmızı olmakla kalmazlar, aynı zamandan cam gibi de parlarlardı. Çinliler, "Büyük bir Göktürk Kağanı Mohan Kağan'dan söz açarken, onun da yüzünün kıpkırmızı ve gözlerinin cam gibi parladığını" söylüyorlardı. Herhalde Mohan-Kağan, acayip bir fizyonomiye sahip değildi. Fakat 20 sene müddetle, bütün Çin'i korkutmuş ve diz çöktürmüş bir hükümdardı. Eski Türkler, kırmızı renk için genel olarak "al" sözünü kullanırlardı. Fakat bu söz sonradan, biraz da manevi bir anlam almıştı. Nitekim loğusalrı basan ve kötülük yapan, "Albastı" da, yine bu rengi taşıyordu. Altay Türkleri, büyük kurt sürülerini idare edip, köylere korkunç zararlar veren kurtlara da, zaman, zaman, "al-börü" derlerdi. Bu allık, kurdun veya albastı gibi ruhların renginden dolayı değil; daha çok, onların korkunç zararlar vermesinden ileri geliyordu. Çünkü onlar güçlü ve kudretli idiler. Tıpkı yeryüzünü zapteden ve kendi egemenliği altında toplayan Oğuz-Kağan gibi.

"Oğuz-Kağan'ın yüzünün rengi gök mavisi, gözleri de al, yani kırmızı idi".

Bazıları al sözünü, "ela" şeklinde anlamak istemişlerdi. Fakat tabii olarak, bunun aslı yoktur. Çünkü, "Oğuz-Kağan'ın saçları da kara" idi. Sarı değil. Bu sebeple gözlerinin elâ olmasına da, hiçbir sebep yoktu.

4. OĞUZ - KAĞAN'IN ÇOCUKLUĞU

"Türk mitolojisinde kahramanlar, 'üç' veya 'yedi' günde konuşurlardı":

Az önce, Müslüman olmuş Türklerin Oğuz-Kağan destanlarından söz açarken, Oğuz-Kağan'ın üç günde konuşmağa başladığını

belirtmiştik. İslâmiyetin tesirleri görülmeyen, Uygurca Oğuz Kağan destanında da, aynı şeyleri görüyoruz. Ama, yukarıda da dediğimiz gibi, eski Türk efsanelerinde büyük kahramanlar çoğu zaman "Yedi günde kendilerine gelir ve kırk gün sonra da bir delikanlı gibi hayata başlarlardı". Nitekim Uygurların Oğuz Destanı, Oğuz'un küçüklüğünü şöyle anlatıyordu:

Geldi ana göğsünü, aldı emdi sütünü,
İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü.
Pişmemiş etler ister, aş yemek ister oldu,
Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu.
Ansızın dile geldi, şiirler düzer oldu,
Aradan kırk gün geçti, oynaşır, gezer oldu.

Geldi ana göğsünü, aldı emdi sütünü,
İstemedi bir daha, içmek kendi sütünü.
Pişmemiş etler ister, aş yemek ister oldu,
Etraftan şarap ister, eğlenmek ister oldu.
Ansızın dile geldi, şiirler düzer oldu,
Aradan kırk gün geçti, oynaşır, gezer oldu.

"Türkler yemeklerini, ilk çağlardan beri pişirerek yerlerdi":

Türkler herhalde, tarihten çok önceki çağlarda bile, yemeklerini pişirerek yemeğe başlamışlardı. Nitekim, Göktürklerin Çin kaynaklarında bulunan ilk efsaneleri de, "İlk Türk Atasının, ateşi icât ettiğini ve yemekleri pişirmeği öğrettiğini," söylüyordu. Sibirya'nın tundralarında yaşayan geri halklar, Türklere nazaran çok daha sonraki çağlarda yemeklerini pişirip, yemeği öğrendiler. Nitekim, Fin'lerle Macar'ların ataları olan Batı Sibiryalılar, kendi atalarının çiğ et yediklerini söylerler ve bununla öğünürlerdi. Onlar, daha güneylerindeki Ortaasya Türk halklarına, "yemeklerini pişirenler" derler ve kendilerini, onlardan ayırırlardı. Gerçi bu Sibiryalıların da, sonradan yemeklerini pişirmeğe başlamışlardı. Ama, zaman zaman bu eski hatıraları yad etmek için "çiğ et yeme törenleri" yapmağı da, ihmal etmezlerdi. Türk mitolojisinde, Türk

çiğ et yediğine dair, elimizde hiçbir delil yoktur. Ama büyük kahramanlar, o kadar korkunç idiler ki, zaman zaman çiğ et bile yerlerdi. Onun için Oğuz-Kağan'ın, çiğ et istemesinin sebebi de, bundan ileri geliyordu.

"Oğuz-Han'ın vücudu, güçlü ve korkunç hayvanlara benzetilirdi":

Dede Korkut masallarında da büyük kahramanların yürüyüşü, arslanlara benzetilmiş ve vücut yapıları da, korkunç hayvanlar gibi anlatılmışlardı. Oğuz-Kağan destanında da, az da olsa bunları görmüyor değiliz. Uygurların Oğuz destanı, Oğuz-Kağan'ın şeklini, şöyle anlatıyordu:

Öküz ayağı gibi, idi sanki ayağı,
Kurdun bileği gibi, idi sanki bileği.
Benzer idi omuzu, ala samurunkine,
Göğsü de yakın idi, koca ayıninkine!

Destana göre, Oğuz'un elleri ve pençesi, ayının büyük ve güçlü pençesini andırıyordu. Ama kurdun bileği başka idi. Kurt, yeryüzündeki hayvanlar içinde, koşma bakımından, en dayanıklı hayvandı. Bir türlü yorulma bilmezdi. Bileği ince idi. Fakat o ince bilekli kurdun pençesi korkunçtu. Bir samur büyüklüğündeki, kıllı omuzlar ve ayının göğsü gibi, gergin ve şişkin göğüsler, Oğuz-Kağan'ın bir insan olarak ne derece güçlü olduğunu anlatmağa yarayan sözlerdi.

"Oğuz-Kağan'ın vücudu niçin "tüylü" idi":

Eski Türkler, "ilk insanın, tüylü olduğuna inanırlardı." Altaylarda yaşayan birçok efsanelerde, bu konu ile ilgili, sayısız örneklere rastlıyoruz: "Tüylere kaplı olan ilk insan, Tanrı'ya karşı günah işlemiş ve bundan dolayı da tüyleri dökülmüştü. Tüyleri dökülünce de insanoğlu, bir türlü hastalıktan kurtulamamış ve ölümsüzlüğü elinden kaçırmıştı. (Bir söylenişe göre) Tanrı, insanı yaratırken şeytan gelmiş ve insanın üzerine tükürerek, her

tarafına pislik içinde bırakmıştı. Tanrı da, insanın dışını içine, içini de dışına çevirmek zorunda kalmıştı. Bu suretle insanın içinde kalan şeytanın pislği ve tüyler, insanoğlunun ruhunu ve ahlâkını kötü yapmıştı. İnsanın gerçi dışı, Tanrı yapısı idi ve güzeldi ama; içi şeytan tarafından kirletilmiş ve şeytana benzer, bir özelliğe bürünmüştü". Bu sebeple Oğuz destanında, bu çok eski Türk inançlarının izlerini de buluyoruz. Çünkü Oğuz-Kağan, bizim gibi tüysüz değil; her tarafı kıllarla dolu ve fevkalâde bir yaratıktı:

Bir insan idi fakat, tüyleri dolu idi,
Vücudu kıllı idi, çok uzun boylu idi.
Güder at sürüleri, tutar, atlara biner,
Daha bu yaşta iken, çıkar, avlara gider.
Geceler günler geçti, nice seneler doldu.
Oğuz da büyüyerek, bir yahşi yiğit oldu!

5. OĞUZ - KAĞAN'IN GENÇLİĞİ

Türk mitolojisinde büyük kahramanların, çocukluk ile gençliğini birbirinden ayıran, bazı önemli, çağlar vardı. Altay efsanelerinde bu çağ, daha çok "Ad koyma" töreni ile başlardı. Adı olmayan bir çocuk, henüz daha yetişkin bir genç ve kahraman sayılmazdı. Bir gencin ad alabilmesi de, kolay bir iş değildi. Elbette adsız bir insan olamazdı. Her çocuğa Türkler, doğuşundan itibaren bir ad verirlerdi. Fakat bu ad, onun gerçek adı ve ünvanı sayılmazdı. Hatta Türkler kahramanlarına, her yeni bir başarı üzerine, yeni bir ad daha verirlerdi. Daha yüksek bir rütbeye terfi eden kimseler bile, yeni memuriyet ünvanı ile beraber, ayrıca bir ad da alırlardı. Bu sebeple Çin kaynakları, bu bakımdan bize bir çok güçlükler çıkarmışlardır. Meselâ, büyük bir komutan veya Kağan'ın, bir gençlik adı vardır. Gençliğinde büyük şöhret elde eden bu komutanlar, Çin kaynaklarında çoğu zaman, gençlik adları ile adlandırılırlardı. Zaman zaman bunlar, bazı savaşlar dolayısı ile yeni ünvanlar alırlardı. Fakat Çin kaynaklarında bu Türkler, gençlik ve olgunluk adları ile geçince, tarihçeler için, kimin kim olduğunu

anlamak, adetâ çok güç bir hale girer. Bu sebeple Oğuz Han'ında, gerçek bir ad ve unvan alabilmesi için, büyük bir kahramanlık ve başarı göstermesi lâzımdı. Eski Türk tarihinde de, "Baş kesmeyen ve kan dökmeyen" şehzadelere, gerçek adları verilmezdi.

6. OĞUZ'UN BİR GERGEDAN ÖLDÜRMEŞİ

"Oğuz korkunç bir gergedan öldürerek, erginliğini ispat etmişti":

Bunun içindir ki, Oğuz-Kağan, insanları ve sürüleri yiyen bir gergedanı öldürür ve milletini, büyük bir belâdan kurtarır. Eski Türkler, karanlık ve sık ormanlara da saygı gösterir ve hatta onlara tapılanırlardı. Türk tarihinde, yeni tahta çıkan hükümdarların, bir orman dikerek, kendi adlarına yetiştirdikleri de görülmemiş değildir. Nitekim Oğu-Kağan destanında da, Oğuz'un yurdunun yanında büyük bir orman ve içinde de bir "gergedan" yaşardı. Destan bu olayı şöyle anlatıyordu:

Bir büyük orman vardı, Oğuz yurdundan içre,
Ne nehir ırmaklar, akardı bu orman içre.
Ne çok av hayvanları, ormanda yaşar idi,
Ne çok av kuşları da, üstünde uçar idi.
Ormanda yaşar idi, çok büyük bir gergedan,
Yer idi yaşatmazdı, ne hayvan ne de insan!
Başardı sürüleri, yer idi hep atları,
Yokluk verir insana, alırdı hayatları!
Vermedi hiçbir zaman, insanoğluna aman!

Hepimiz biliyoruz ki, Ortaasya'da "gergedan" yoktu. Türklerin gergedan görmüş olmaları da, pek ihtimal dahilinde değildi. Ama gergedanın, çok korkunç bir hayvan olduğu kulaktan kulağa, Ortaasya'ya kadar gelmiş ve Türk mitolojisinde de gerekli yerini almıştı. Gergedanın yaşadığı bölgeler, Çin'e yakın olan bölgelerdi. Fakat Çinliler de gergedanın esas şeklini bilmiyorlardı. Çinlilere göre, "Gergedan, burnunun ucunda sivri boynuzu bulunan, bir geyikten başka birşey değildi". Ama gergedan, Çin'de büyük bir öneme sahipti. Çünkü Çin İmparatorları ile

büyük komutanlar, zırhlarını gergedan derisinden yaparlardı. Bu bakımdan onlar gergedanın derisini ve dolayısı ile, bu hayvanın büyüklüğünü de tasavvur edebiliyorlardı. Gergedan motifi bakımından Türk mitolojisine, Çin tesirleri de olabilirdi. Fakat gergedanla ilgili bilgiler Türklere daha çok Batı Türkistan ve Hindistan yolu ile gelmişti. Türkler gergedana "kıyant" derlerdi. Bu söz de, Hindistan ile Batı Türkistan'da yayılmış bir deyimdi. Oğuz-Kağan, kendi milletine bu kadar zarar veren gergedanı duyunca, onu avlamak ister ve yola çıkar. Destan Oğuz'un yıla çıkışını şöyle anlatıyordu:

Oğuz-Kağan derlerdi, çok alp bir kişi vardı,
Avlarım gergedan: diye o yere vardı.
Kargı, kılıç aldı, kalkan ile ok ile,
Dedi: "Gergedan artık, kendisini yok bile!
Ormanda avlanarak bir geyiği avladı,
Bir söğüt dalı alıp, bir ağaca bağladı.
Döndü gitti evine, sabah olmadan önce,
Tam tan ağarıyordu, geyiğine dönünce,
Anladı ki gergedan, geyiği çoktan yuttu,
Geyiğin yerine de, büyük bir ayı tuttu.
Belinden çıkararak, altın bakma kuşağı,
Ayıyı astı yine, o ağaçtan aşağı,

Tabîî olarak efsaneye göre, gergedan ayıyı da yutmuştu. Çok iyi biliyoruz ki gergedan, otları geçinen bir hayvandır. Halbuki gergedanı yakından tanımayan Türkler, onun et yediğini zannediyorlardı. Çünkü onlara göre, bütün korkunç hayvanlar et yerler ve etle beslenirlerdi. Oğuz'un belindeki kuşağı altındı. "Kuşak, Türkler için çok önemli bir hükümdar sembolüdür". Çünkü her hükümdarın belindeki kemerin altın olması, onun hükümdarlığını gösteren bir sembol ve belirti idi. Oğuz-Kağan, daha gençliğinde bu kuşağı kuşanmış ve hükümdarlığa hazırlanmıştı. Öyle öyle anlaşılıyor ki Oğuz-Kağan gergedana büyük bir tuzak kurmuş ve onu, bu yolla avlamak istemişti. Fakat gergedan, her defasında bu tuzağa düşmeden, gelip, avını almasını bilmişti. Bunun için Oğuz, başka yol görmemiş ve bizzat kendisi, gergedanın karşısına çıkarak, onu

öldürmek zorunda kalmıştı. Destan bu korkunç vuruşmayı da, şöyle anlatıyordu:

Yine sabah olmuştu, ağarmıştı çoktan tan,
Oğuz baktı ki almış ayısını gergedan.
Artık bu durum onu, can evinden vurmuydu,
Ağaca kendi gidip, tam altında durmuştu!
Gergedan geldiğinde, Oğuz'u görüp durdu,
Oğuz'un kalkanına, gerilip bir baş vurdu!
Kargıyla gergedanın, başına vurdu Oğuz!
Öldürüp gergedanı, kurtardı yurdu Oğuz!
Keserek kılıcıyla, hemen başını aldı,
Döndü gitti evine, iline haber saldı!

"Altay Türk efsanelerindeki kahramanlar da,
boynuzlu" canavarlar öldürürlerdi":

Oğuz-Kağan'ın korkunç bir canavar öldürerek,
kendi yurdunu kurtarması, Türk mitolojisinin ilk
ve son motifi değildir. Bu motif, dışarıdan
gelmiş bir tesire de bağlanamaz. Gerçi Türkler
gelişip yayıldıktan sonra, "gergedan" gibi
korkunç hayvanların bulunduğunu da
duymuşlar ve efsanelerini bu yeni bilgilere göre
anlata gelmişlerdi. Fakat bu olayın kökleri, çok
eski Türk inançlarından ve efsanelerinden
geliyordu. Nitekim, Altay efsanelerinde de,
buna benzer olaylar görüyoruz. Bu
efsanelerdeki kahramanların, öldürdükleri
canavarlar da, "boynuzlu" idiler. Bu
efsanelerden birini, çok kısa olarak özetleyip,
aşağıda verelim:

Yedi gün geçmişti ki, oğlan başladı işe,
Demir beşiği kırdı, kendini attı dışa.
Yedi dağı dolaştı, yedi geyik avladı,
Boynuzlarını yonttu, birbirine bağladı.
Öyle bir yay yaptı ki, kirişsiz olmaz idi,
Böyle büyük yaya da, her giriş uymaz idi.
Duydu bir hayvan varmış, çok büyük bir
canavar!
"Bari gideyim", dedi, "Belki derisi uyar!"
Oğlan göklere gider, devlerle de savaşır,
Büyük bir dağa çıkar, canavara ulaşır,
Bu ne müthiş hayvandı, bir dağa yaslanmıştı,
Bir dağa da yatmıştı, upuzun uzanmıştı.

Oğlana bakarak, sanki göz kırptıyordu,
Uzun boynuzlarıyla, gökleri yırtıyordu!...

Bu Altay efsanesi, tam bir mitolojidir. Çünkü
efsane kahramanı, atı ile göklerde uçar ve
göğün katlarını gezerek, canavarı aramağa
koyulur. Oğuz-Kağan destanındaki canavar,
Oğuz yurdunun hemen yanındaki bir ormanda
yaşamaktadır. Altay efsanesindeki canavar ise,
göklerin derinliğindeki, efsanevî dağların ve
göllerin içinde yaşar.

"Müslüman Türkler, Oğuz-Kağan'ın gençliğini
mitolojiden kurtarmak istemişlerdi":

Müslüman Türkler, Oğuz-Han'ın ad alması için,
böyle bir kahramanlık yapmasını gerekli
görmemişlerdi. Oğuz-Han, kendi adını kendi
vermiş ve bütün Oğuz milleti de, onun bu
arzusuna uymuşlardı. Efsaneler, onun ad alışını
şöyle anlatıyorlardı:

Büyük toy yapıldı, eski Türk âdetince,
Böyle ad seçilirdi, çocuğun kudretince,
Kara-Han atlar kesti, Oğuz ad bulsun diye,
Çağırdı hep Türkleri, yurdu şen olsun diye.
Oğuz-Han birden bire, adım Oğuz'dur dedi,
Beklemedi kimseyi kendi adını verdi,
Ne kadar Türk var ise, hepsi şaşsa kaldılar,
Bu Tanrı sözü deyip, buyruğa katıldılar.

Bundan da anlaşılıyor ki Oğuz-Han'ın daha çok
küçük yaşta iken kendi adını koyması, milletince
bir Tanrı buyruğu gibi kabul edilmişti. Daha
sonraki Türk efsanelerinde olduğu gibi burada,
gök sakallı bir ihtiyar görülmüyordu. Oğuz-Han,
Tanrının gönderdiği gök sakallı elçilerin yerine
bizzat geçmiş ve kendi adını, kendisi vermişti.
Daha sonraki Oğuz destanının parçaları sayılan
"Dede Korkut" hikâyelerinde, çocukların adları,
genel olarak "Dede Korkut" un kendisi
tarafından verilirdi. Anadolu Masallarında ise
gök sakallı ihtiyarlar ile "Hızır" ın ve hatta "Dede
Korkut" yerine, ihtiyar dervişler geçmişlerdi.

7. OĞUZ KAĞAN'IN EVLENMESİ

Müslüman Türkler Oğuz Kağan'ı, normal bir insan gibi kabul etmişler ve onu, öylece evlendirerek, bir yuva kurdurmuşlardı. Halbuki İslâmiyetin tesirleri görülmeyen Oğuz destanlarında, durum daha başkadır. Uygurların Oğuz destanına göre Oğuz Kağan, "Gökten inen göğün kızı ve yerdeki bir ağaç koğuğundan çıkan, yerin kızları ile evlenmiş" ve bu yolla soyunu meydana getirmişti. Burada artık Oğuz-Kağan destanı, bir destan değil; daha çok, gerçek bir mitoloji halinde idi. Öyle bir mitoloji ki, Türklerin dünya görüşlerini, uzay anlayışlarını ve dolayısı ile, Cihân hakimiyeti hakkındaki düşünce ve isteklerini, hep kendisinde topluyordu. Oğuz-Kağan, mitolojik bir Türk hükümdarı idi. Yeryüzünü zaptetmiş ve büyük bir devlet kurmuştu. Bu olay, tıpkı bir tarih gibi anlatılıyordu. Aynı zamanda destanda, bir hikâye çeşnisi de vardı. Ama Oğuz destanı, Binbir Gece Masalları gibi, hayal mahsülü ve uydurulmuş, bir masal değildi. Oğuz-Kağan destanı, Türklerin düşünüş, inanış ve binlerce seneden beri gelişerek, olgunluğa erişmiş fikirlerinin, bir özeti gibi idi. Fikirler, düşünceler ve semboller, tarih olayları ile anlatılmışlardı. Oğuz-Kağan da, hatunları da, çocukları ve akınları da, hepsi birer sembolden başka şeyler değil idiler. Oğuz-Kağan'ın gökten inen kızla evlenişini, Uygurların destanı şöyle anlatıyordu:

8. OĞUZ'UN, GÖĞÜN KIZI İLE EVLENMESİ

Oğuz-Kağan bir yerde, Tanrıya yalvarırken, Karanlık bastı birden, bir ışık düştü gökten, Öyle bir ışıktı ki, parlak aydan, güneşten. Oğuz-Kağan yürüdü, yakınına ışığın, Gördü, oturduğunu ortasında bir kızın. Bir ben vardı başında, ateş gibi ışığı, Çok güzel bir kızdı bu, sanki Kutup yıldızı!. Öyle güzel bir kız ki, gülse, gök güle durur! Kız ağlamak istese, gök de ağlaya durur! Oğuz kızı görünce, gitti aklı beyninden, Kıza vuruldu birden, sevdi kızı gönülden. Kızla gerdeğe girdi, aldı dilediğinden!

Eski Türklere göre, hem gök ve hem de yer, kutsal idiler. İran'da ve Avrupa mitolojisinde olduğu gibi, yer kötülüğün ve fenalığın bir sembolü değildi. Ama gök, yerden daha önemli idi. Bu sebeple Oğuz-Kağan ilk önce, gökten inen kutsal kızla evlenmişti. Daha sonraki Altay efsanelerinde de, buna benzer motifler görüyoruz. "Altay dağlarının vadilerine sıkışmış kalmış olan bu Türkler, büyük devlet kuramamışlardı. Onların, ne Kağanları ve ne de hükümdarları vardı. Bu Türkler arasında, kağanların yerlerini, Şamanlar alıyorlardı". Çünkü, cemiyet içinde söz ve güç sahibi olanlar, Şamanlar idiler. Bu sebeple Şamanların soyları da, eski Türk Kağanları gibi kutsal ve gökten geliyorlardı. Bu efsaneye göre: "Şamanların atası olan büyük bir Şaman, gökle yerin kızı ile evlenmiş ve onlardan, Altay Şamanları türemişti. (Bazıları da), gökle suların kızları ile evlenmişlerdi". Bütün bunlar bize gösteriyor ki, belirli mitoloji motifleri, her bölgeye ve çağa göre değişiyorlar; fakat ana özelliklerini kaybetmiyorlardı. Bundan sonra da Oğuz-Kağan, yerin kızı ile evlenir. Destanlar, Oğuz-Han'ın bu ikinci hatunu buluşunu da, şöyle anlatırlar:

9. OĞUZ'UN, YERİN KIZI İLE EVLENMESİ

Ava gitmişti birgün, ormanda Oğuz-Kağan: Gölün tam ortasında, bir ağaç gördü yalnız, Ağacın koğuğunda, oturuyordu bir kız. Gözü gökten daha gök, sanki Tanrı kızıydı, İrmak dalgası gibi, saçları dalgalıydı. Bir inci idi dişi, ağızda hep parlayan, Kim olsa şöyle derdi, yeryüzünde yaşayan: "Ah! Ah! Biz ölüyoruz! Eyvah, biz ölüyoruz!" Der, bağırp dururdu! Tıpkı tatlı süt gibi, acı kımız olurdu! Oğuz kızı görünce, başından aklı gitti, Nedense yüreğine, kordan bir ateş girdi. Gönülden sevdi kızı, tuttu aldı elinden, Kızla gerdeği girdi, aldı dilediğinden.

"Bir gölün ortasında bulunan adalar", Türk mitolojisinin en önemli motiflerinden biridir.

Uygurların Türeyiş efsanelerinde ise bu kutsal adacık, iki nehrin kavuştuğu bir yerde bulunuyordu. Oğuz-Han destanındaki Kıpçak Bey'de, "Göl ortasında bulunan bir adacıkta ağaç kovuğunda doğmuştu". Ağaç, köklerini yerden alıyor ve kimbilir yerin ne kadar derinliklerine kadar inebiliyordu. Bu sebeple bereketin sembolü olan ağaç, yerin soylarını da temsil ediyordu. Destan, "Gögün kızını Kutup yıldızına benzetirken, yerden gelen kızın saçlarını ise, ırmak dalgaları gibi" gösteriyordu. Gögün kızı göğe, yerin kızı da yere benziyordu.

"Müslüman Türkler, Oğuz-Kağan'ı normal bir insanmış gibi evlendiriyorlardı":

İslâmiyeti kabul etmiş olan Türkler ise, daha başka türlü düşünüyorlardı. Onlar Oğuz-Han'ı, normal bir insan olarak kabul ediyorlar ve kendi fikrine uygun, bir kız alıyor gibi gösteriyorlardı. Oğuz-Han, iki amcasının da kızını almış; fakat onları yola getirip, müslüman edememişti. Bunun üzerine, her iki karısının da yüzüne bakmamış ve onlara elini bile değdirmemişti. Üçüncü amcasının kızı, diğerlerine nazaran daha çirkindi. Fakat küçüklüğünden beri, Oğuz-Han'ı bütün kalbi ile seviyordu. Oğuz, en sonunda bu kıza getmiş, içini açmış ve müslüman olduğu takdirde, kendisi ile evleneceğini söylemişti. Bu teklifi çoktan beri bekleyen kız, ağlayarak Oğuz'a bakmış ve şöyle demişti:

Ben ne Allah tanırım, ne de Tanrı bilirim!
Senin sözün buyruktur, hep peşinden gelirim!
Sen ne dersen o olur, fermanından çıkamam!
Sen var iken başımda, başkasına bakamam!

Oğuz bunu duyunca, çok sevinmiş ve artık kaygısı dinmişti. Bunun üzerine kıza, Tanrıya inanmasını söyleyerek, şöyle demişti:

Ey, sevgili hatunum! Benim ey eşsiz eşim!
Gönlümde ebediyen, yanacak ey ateşim!
Tanrının birliğinde, bir defa iman getir,
Sev onu! Varlığıma, seninle bir can getir.

Kız Oğuz Han'ın bu sözü üzerine Tanrıya inandığını söyleyerek artık müslüman olmuştu:

Sözünü kabul ettim, senin yoluna geldim!
Tanrının birliğiyle, canımı sana verdim!

Müslüman olan Türklerin, eski Oğuz-Kağanlarından ve onun destanlarından vazgeçemeyerek, yeni olarak düzdükleri bu hikâyeler, aslında en eski Türk mitolojisinin ana çizgileriyle bir benzerlik göstermiyorlardı. Fakat ne yapsınlar ki, onlar da müslüman olmuşlardı ve müslümanlığı, yalnızca X. yüzyılda değil; ta Oğuz Han zamanından beri tanıdıklarını ve bildiklerini göstermek istiyorlardı. Müslüman tarihçiler, Oğuz-Han'ın yaşadığı çağlar hakkında da, bize bazı bilgiler verirler. Meselâ Hiveli meşhur Ebul Gazi Bahadır Han'a göre Oğuz-Han, zamanımızdan 5000 sene önce yaşamıştı. "En önemli nokta da şu idi ki, Ebul Gazi Bahadır Han Oğuz-Han'ı, İran'ın en eski atalarından daha önceye koyuyor ve Türkleri, bir millet olarak İran'lılardan daha eski tutuyordu. Bu efsaneler Türklerin, İslâmiyeti ve Allah'ı, 5000 sene önceleri ve hatta insanlığın ilk yaratılış sıralarında tanıdıklarını, söylemek istiyorlardı". Henüz daha müslümanlığın ne demek olduğunu bilmeyen Türkler "Allah" sözünden habersiz idi. Eski Türk tarihçilerine göre, "Allah" sözünün manasını anlamayan Türkler, Oğuz-Han'ın şiir okuduğunu veyahut da şarkı söylediğini zannederlermiş. Bunlar da, Müslüman Türkler tarafından, bir Türk olarak uydurulmuş, düzenlenmiş ve geniş halk kitleleri arasında yayılmış hikâyelerdi.

Öyle anlaşılıyor ki Türkler, İslâmiyetin öncülüğünü, Araplara ve hatta Peygambere bile vermek istemiyorlardı. Bu duruma göre, "Oğuz-Han Türklerin ilk ve en eski peygamberleri oluyordu. Gerçi bu da, İslâmiyetin esaslarına aykırı idi. Fakat Türk kitlelerinin, milliyet ve üstünlük hislerini göstermesi bakımından bizler için bir önem taşıyordu".

10.. YER VE GÖK VARLIKLARININ OĞUZ'UN OĞLU OLMALARI

"Gök ve yerin türlü varlıkları, Oğuz-Han'ın oğulları oluyorlardı":

Oğuz-Han, "gökten bir ateş gibi, ışık hâlesi içinde inen göğün kızı" ile evlendikten sonra, üç oğlu olmuştu. Bu oğullarının adları, "Gün-Han", "Ay-Han" ve "Yıldız-Han" koyması, bize çok şey ifade eder. Zaten göğün belli başlı varlıkları, güneş, ay ile yıldızlar idiler. Ağaç koğuşunda bulunduğu yerin kızından da, yine üç oğlu oluyordu. Bunların adını da "Gök-Han", "Dağ-Han" ve "Deniz-Han" koyuyordu. Burada Türk mitolojisi ile Türk düşünce düzeninin, çok önemli bir meselesi ile karşılaşılıyor. Yerin kızından doğan çocuklardan birinin adı "Gök-Han" idi. Ayrıca "Gök-Han" yerin kızının çocuklarının, en büyüğü idi. Yerin kızından, "Gök-Han" ın doğmuş olması, ilk bakışta bizi şaşırtıyordu. Halbuki bu kitapta sık sık söylediğimiz gibi gök kubbesi, aslında Türklerce, maddî bir varlık gibi düşünülüyordu. Türkler gök kubbesini uzaydan ayrı düşünüyorlardı. Asıl gök, güneş ve ay ile yıldızların dolaştıkları, uzay idi. Eski Göktürk kitabelerinde de söylendiği gibi: Tanrı, gök ile yeri yarattıktan sonra, ikisi arasında da, insanoğlunu yaratmıştı. Yer ile göğü yaratan Tanrı, gök kubbesinin üstünde ve sonsuz feza içinde bulunuyordu. Eski Türkler göğe, "Tengri" derlerdi. "Tengri", hem "gök" ve hem de "Yüce-Tanrı" anlamına geliyordu. Ama onlar, gök kubbesini anlatmak isterlerken, "Kök Tengri" derler ve böylece, gök kubbesini, esas büyük Tanrıdan ayırırlardı. Bu çok eski Türk düşüncesinin izlerini, Oğuz destanında da, bulmamız bizi sevindirmektedir. "Çünkü, Türk düşünce düzeni, yüzyıllar boyunca değişmemiş ve ana çizgileriyle üç kit'a üzerinde yaşamıştı".

Burada önümüze çok önemli bir mesele de çıkmaktadır: bazılarına göre, "Gün-Han", güneşin hanı; "AY-Han" ise, ayın hanı şeklinde açıklanmıştır. Onlara göre Türkler, güneşte de

bir dünyanın olduğunu düşünmüş olmalı idiler. Oğuz-Han, en büyük oğlunu da güneşe bir Han olarak tayin etmiş olmalıydı. Bu düşünce tarzı, oldukça sakat ve yanlıştır. "Oğuz-Han'ın oğulları güneşin, ayın ve yıldızların hanları değil; bilâkis güneş, ay ve yıldızların ta kendileri idiler. Gerçi Oğuz-Han, yine insanoğlu sayılan Türk milletinin, bir atası idi. Fakat Oğuz destanında Oğuz-Han, yalnızca Türk milletini temsil etmiyor; aynı zamanda göğün ve yerin bütün varlıklarını da, kendi adı ve soyları altında topluyordu. Görülüyor ki, bir efsane gibi ve Türk milletinin türeyişi şeklinde karşımıza çıkan Oğuz-Kağan destanı, bütün kâinatın kendileri idiler. Gerçi Oğuz-Han, yine insanoğlu sayılan Türk milletinin, bir atası idi. Fakat Oğuz destanında Oğuz-Han, yalnızca Türk milletini temsil etmiyor; aynı zamanda göğün ve yerin bütün varlıklarını da, kendi adı ve soyları altında topluyordu. Görülüyor ki, bir efsane gibi ve Türk milletinin türeyişi şeklinde karşımıza çıkan Oğuz-Kağan destanı, bütün kâinatın oluş ve türeyiş mitolojisi halinde görünüyordu. İşte Oğuz-Han destanının, bizce en önemli olan özelliği bu idi. Sonradan bu altı oğullar dörder oğul daha türeyerek, 24 Oğuz boylarını meydana getireceklerdi".

11. OĞUZ DESTANINDA "AİLE DÜZENİ"

"Oğuz efsanesinde görülen aile düzeni, daha çok 'Baba ailesi' ile ilgili idi":

Şimdiye kadar sosyologlar aileleri, başlıca iki bölüm içinde incelemişlerdir. İlkel kavimlerde daha çok "Ana ailesi" görülüyordu. Fakat cemiyet ilerledikçe ve içtimaî seviye yükseldikçe "Baba ailesi" ne doğru bir gidiş vardı. Daha doğrusu Ana ailesi geriliği, Baba ailesi ise, bir toplumun olgunluğunu gösteriyordu. Bazı Moğol efsanelerinde, ana ailesinin izlerini görmüyor değiliz. Meselâ Cengiz-Han'ın atası kocasız bir kadın idi. Gökten inen sarı bir köpek şeklindeki hayvandan hâmile kalmış ve Moğol ulusunu meydana getirmişti. Türklerde ve Türk mitolojisinde, böyle bir "Ana-Ata" ya

rastlamıyoruz. Türk mitolojisinin bütün ataları, - hatta istisnasız olarak - hep erkek ve büyük bahadır idiler. Burada da, Oğuz-Han'ın çocuklarının hepsi, erkek olarak doğmuşlar ve Türk milletine birer baba olarak meydana getirmişlerdi. Şunu da söylemekte fayda vardır: Eski Roma'da "Baba ailesi", kayıtsız ve şartsız olarak, babanın hakimiyeti altında idi. Baba oğlunu satabilir ve öldürebilirdi. Ama Türklerde, böyle bir baba ailesi görmüyoruz. Oğuz-Han babasını bile, müslüman olmadı diye öldürmüş ve ona karşı gelebilmişti.

12. OĞUZ'UN TOPLUM DÜZENİ "ZAMAN BİRİMLERİNE" GÖRE

"Oğuz-Han'ın oğulları ile boylarının sayıları birer takvim rakamları idiler":

Oğuz destanı, eski Türk düşünce ve toplumunun, mantık üzerine kurulmuş düzenlerini göstermesi bakımından, büyük bir öneme sahiptir. Eski Türkler, İranlılar veya Hintliler gibi, hesapsız ve düzensiz düşünmüyorlardı. "Türk düşüncesinin her yönü, matematik bir mantık üzerine kurulmuş ve bu, topluma da sıkı bir disiplin ile benimsetilmişti". Oğuz Han'ın altı oğlu vardı. Göğün kızından doğan çocuklar Boz-Ok bölümünü; yerin kızından doğanlar da, Üç-Ok bölümlerini meydana getiriyorlardı. Bu yolla altı çocuk, ikiye bölünmüş ve üçlü bir düzen meydana getirilmişti. Yani 12 saatin, 12 ayın ve hatta 12 burcun yarısı olan çocuklar, yine bölümlere ayrılıyorlar ve takvim biriminin bir çeyreğini meydana getiriyorlardı. Bütün rakamlar 12 ile 24 sayılarını bölen, birimler idiler. Aslında eski Türklerde çoğu zaman bir sene 12 ay değil; 24 ay idi. Bu da ayın, onbeş günlük devrelerine göre hesaplanıyordu. Nitekim Oğuz Han'ın da 24 torunu vardı. Eski Çin takviminde üç, altı, on iki ve yirmi dört rakamları yalnız bir zaman birimi olarak değil; aynı zamanda kutsal sayılar olarak da, büyük bir öneme sahip idiler. Eski Çin'de, "zaman ve mekân birimleri", birbirine uyduruluyor ve zamanla mekân arasında, bir

birlik meydana getiriliyordu. 12 ay ve 24 saat, Çin imparatorluğu içinde de, 12 eyâlet ile 24 vilâyetin meydana gelmesini gerektiriyordu. Bunları söylemekle Türkler, Oğuz Kağan destanını, Çin düşüncesine göre düzenlemişlerdir, demek istemiyoruz. Türklerin de kendilerine göre bir takvimi vardı; Çinlilerin de. Aslında Türk takvimi, zaman zaman Çin'e tesir etmiş ve Çin kültüründe de büyük bir önem kazanmıştı. Fakat mitoloji tetkiklerinde, başlıca problemlerin daha iyi anlaşılabilmesi için, mukayeseli araştırmalar yapmak ve örnekler vermek, çok faydalıdır.

"Oğuz Han destanındaki 'takvim rakamları', Türk devlet teşkilâtı ile ordu düzeninde de görülüyordu":

Oğuz destanı, yüzyıllar ve hatta binyıllar boyunca, Türk halkları tarafından söylenmiş ve anlatılmış, uydurma bir masal değildi: "Onu meydana getiren düşünce düzeni, yalnızca Türklerin gönüllerinde ve kalplerinde yaşamamış; aynı zamanda, topluma düzen ve disiplin veren bir ilham kaynağı halinde devam etmişti". Meselâ Büyük Hun imparatoru Mete'nin ordusu, 24 tûmenden meydana geliyordu. Bu 24 tûmen, 6 köşeye bağlı idi. Tıpkı Oğuz Han'ın 6 oğlu gibi. Bu 6 köşe de, ikiye ayrılıyorlardı. "Sağ" ve "Sol" adlar ile, imparatorluğun "Doğu" ile "Batı" yönlerini, aralarında bölmüş bulunuyorlardı. Atilla'nın Macaristanda büyük bir imparatorluk kurması, düzenli ve disiplinli orduları ile dehşet vermesi, Avrupalıların toplum düzenlerinde de, yeni yeni değişiklikler meydana getirmişti. Birçok Cermenler, Atilla'nın emrinde çalışmışlar ve Atilla Hunlarından, pek çok şey öğrenmişlerdi. Atilla, M.S. 450 de ölüp gitmişti. Fakat O'nun adı, Cermen ve İskandinav efsanelerinden, yüzyıllar boyunca silinmemişti. Hep, Atilla'nın harplerinden ve ordu düzeninden, bahsedilir olmuştu. Bu zaman kadar "yüzlük", "binlik" ve "Onbinlik", ordu birimlerini bilmeyen Cermen'ler, Atilla'nın ölümünden sonra, yalnız kendi ordularını değil; köy ve şehirlerini bile, bu

prensipere göre düzenlediler. Atilla'nın ordularından bahseden İskandinav efsaneleri, O'nun 24 tümeninden ve 6 ordusundan söz açıyorlardı. Tıpkı Oğuz Han'ın 6 oğlu ve 24 torunu gibi, bütün bunlar bize gösteriyor ki, "Oğuz Kağan destanı zihinlerde ve hayallerde yaratılmış bir hikâye değil; Türk toplumunu anlatan ve yansıtan bilgiler idiler".

13. TÜRK DEVLETİ DÜNYA DEVLETİ İDİ

"Eski Türkler yeryüzünü bir Türk devleti, Oğuz Kağanı da bütün insanlığın bir hükümdarı olarak düşünüyorlardı":

Oğuz Han, 6 oğlunu toplamış ve onlara, birçok öğütler vermişti. Bundan sonra beyleri ile, milletini de biraraya getirerek, büyük şölenler ile ziyaretler verdiğini de görüyoruz. Eski Türk Kağanları, savaşlardan önce ve sonra bütün milleti toplar ve onlara, büyük ziyaretler verirlerdi. Bu toplantılar aynı zamanda, birer "kurultay" ve "danışma" toplantıları idiler. Uygurların Oğuz destanına göre, Oğuz-Han konuşmağa başlamış ve kendi devletini tarif etmişti. O'na göre:

"Yukarıda gök, kendi devletinin bir çadırı gibi idi. Güneş de Oğuz-Kağan devletinin bir bayrağı olacaktı". Zaten eski Göktürk yazıtları da öyle diyorlardı: "Yukarıdaki mavi gök, aşağıdaki yağız yer yaratıldığında ikisi arasında da insanoğlu yaratılmış insanoğlunun üzerine de, atalarımız Bumin-Kağan ile İstemi-Kağan, Han olarak oturmuşlar". Göktürk devletini kuran Bumin ve İstemi-Kağan, yalnızca Türk milletinin değil; gök ile yer arasında yaşayan, bütün insanlığın hükümdarları idiler. Onlar, bu tahta Tanrı tarafından oturtulmuş ve bütün yeryüzünü idare etme yarlığı da, yine Tanrı tarafından onlara verilmişti. Bu fikir, Türklerin yalnızca devlet idare etme düşüncelerinde değil; Türk dininin çok eski prensipleri içinde de bulunuyordu. Büyük Hun Devleti ile, daha sonraki Türk devletlerinde, bu düşüncenin türlü ve sayısız örneklerini bulabiliyoruz.

"Oğuz-Kağan'ın akınları, sonraki Türkler tarafından, kendi bilgilerine göre, ilâve edilmiş bölümlerdi":

Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz konular, Oğuz-Kağan destanının esasını meydana getiren bölümlerdi. Artık bundan sonra, Oğuz Han'ın akınlarından söz açılır ve nereleri zaptettiği, geniş olarak anlatılmağa çalışılır. Uygurlar, Oğuz-Kağan'a, kendi bildikleri memleketleri akınlar yaptırırlar ve oraları aldırırlardı. Uygurlar, İran ve Hindistan bölgelerini çok iyi tanımıyorlardı. Güney Rusya Türkleri hakkında da pek fazla bilgileri yoktu. Cengiz-Han imparatorluğu kurulunca, âdeta bütün imparatorluk içinde, Oğuz-Kağan destanını yazmak ve söylemek bir moda haline gelmişti. Bu sebeple, çok daha geniş ve büyük Oğuz-Kağan destanlarının yazılmaya başlandıklarını görüyoruz. Cengiz-Han İmparatorluğu, Anadolu dahil, Macaristan ovalarından Japonya'ya ve daha güneyde de, Endenozya'ya kadar uzanıyordu. Bu sebeple, aynı çağda yaşayan Türkler ve İranlı yazarlar, bu bölgeler hakkında, gayet geniş bilgilere sahip idiler. Bu çağda Oğuz-Han, artık Cengiz-Han'ın yerine konmuştu. Cengiz-Han nerelere gidip, zaptetmiş ise, Oğuz-Han'a da, O'nun gibi akınlar yaptırılmıştı. Cengiz-Han gençliğinde akıllı bir eşkiyadan başka bir kimse değildi. Yol kesmek, haraç almak ve para toplamak, O'nun en ileri gelen özelliklerinden biri idi. Bu sebeple geniş bölgeler elde edip, büyük bir devlet kurduktan sonra, gençliğindeki haraç sistemini, yeni imparatorluğuna da uygulamış ve buna göre, bir idare düzeni meydana getirmişti. Cengiz-Han herşeyden önce, bir memleketin vergilerinin toplanmasına önem verir ve memurlarını, bu amaca uygun olarak tayin ederdi. Cengiz-Han çağındaki Oğuz-Kağan destanlarında artık Oğuz Kağan değişmişti. Zaptettiği yerlere vergi memurları gönderiyor ve alınan vergileri de, tıpkı Cengiz-Han gibi, gözden geçiriyordu. Aslında ise, eski Türk devletlerinin teşkilâtı ile, Cengiz-Han'ın

kurduğu bu yeni düzen arasında, büyük ayrılıklar vardı. Hiç şüphe yok ki, eski Türk Kağanları da, zaptettikleri yeni memleketlerden gelecek vergilere, büyük önem veriyorlardı. Fakat devletin idaresinde, hakim olan tek ve en önemli prensip, vergi toplamak değildi. Nitekim Uygurların Oğuz-Kağan destanı daha çok eski Türk devlet teşkilâtını andıran bir şekilde konuşuyor ve eski Türk kağanlarının, gerçek düşüncelerini yansıtıyordu.

14. OĞUZ KAĞAN DESTANININ EN ESKİ BÖLÜMLERİ

"Arabanın icâdı":

Göktürklerin türeyişleri ile ilgili efsanelerde, ateş gibi insanlığa faydalı olan şeyleri icâd eden atalardan, söz açılıyor ve bunlara büyük bir önem veriliyordu. Zaten ateş, tuz, araba v.s. gibi, insanlığın gelişmesine yardım etmiş unsurlarla aletlerin icadları, bütün dünya mitolojilerinde, en eski ve öz kalıntılar olarak kabul edilmişlerdir. Türklerin Kanglı boyu, tarih boyunca büyük bir şöhret yapmış ve Türk kavimleri arasında, önemli bir yer tutmuştu. İlk bakışta Kanglı sözü, bir nevi bizim kağrı, yani "kağrı arabası" deyimini andırıyordu. Bütün mitolojilerde olduğu gibi, Türk Mitolojisinde de, sözlerin dış görünüşlerine göre, bazı benzeştirmeler yapılmıştır. Bu sebeple Oğuz Kağan destanında, kağrı arabasının icâdından söz açılırken, Kanglı boyu ile bir ilgi kurulmuştu. Uygur Türkçesi ile yazılan Oğuz destanında, Kağrı'nın icâd edilişi, şöyle anlatılıyordu:

Çürced Kağan'ı aldı, halkıyla ulusunu,
Yoketmek için geldi, Oğuz-Han ulusunu.
Başgeldi Oğuz-Kağan, basdı Çürced Hanı'nı,
Ok ile kılıç ile, döktü düşman kanını.
Oğuz öldürdü onu, kesti hemen başını,
Böldü ganimetleri, tâbi kıldı halkını.
Oğuz'un askerleri, beyleri bütün halkı,
Düşmanda ne bulursa, toplayıp hep tüm aldı.
Atlar ile öküzler, katırlar az gelmişti.
Yığılmış yükler ise, ta dağları geçmişti.

Oğuz'un bir eri vardı, akıllı tecrübeli,
Barmaklığı-Çosun-Billig, yatkındı işe eli.
Bir kağrı arabası, yapıp koydu içine,
Oğuz'un bu ustası, devam etti işine.
Kağrıyı çekmek için, canlı öne koşuldu,
Cansız alıntılar da, üzerine konuldu.
Oğuz'un beyleriyle, halkı şaşıtlar buna,
Onlar da kağrı yaptı, özenmişlerdi ona.
Kağrılar yürür iken, derlerdi: "Kağrı! Kağrı!"
Bunun için de dendi, artık bu halka "Kağrı".
Oğuz bunu görünce, güldü kahkaha ile,
Dedi: "- Cansız çeksın, canlılar Kağrı ile!"
"Adınız Kağrıluğ olsun, belğeniz de araba!"
Bıraktı onları da, gitti başka tarafa.

Oğuz-Kağan, Mançurya Bölgesindeki kavimlere akın yaptığında, çok mal elde etmiş; fakat bunları, atlarla taşıyamamıştı. Bunun üzerine, Oğuz-Kağan'ın akıllı beylerinden birisi, bir araba yaparak, malların hepsini arabalara doldurmuş ve Oğuz-Kağan'ın yurduna kadar taşımıştı. Oğuz-Kağan, böyle yeni bir icâdı görünce, çok sevinmiş ve bu beyinin soyundan gelen boylara da "Kangalı" yani "Kağrı" adını vermişti. Tabî olarak bu, nihayet bir efsane ile sözlerin benzeştirilmesinden başka bir şey değildi. Türkler çok eski çağlarda, tekerlek ile arabayı icâd ederek kullanmışlardı. Çok eski çağlarda herhalde, "Kanglı" kavim adı da vardı. Fakat kendileri, henüz daha ortada yok idiler. Çünkü Türk boyları, zaman zaman çoğaldıkça bölünüyorlar ve eski adlar alarak, yeniden ortaya çıkıyorlardı. M.S.V. yüzyılda, Ortaasya tarihinde önemli bir rol oynayan bazı Türk kavimlerine Çinliler, "Yüksek arabalı kavimler" adını veriyorlardı. Çinlilerin bunlara, Yüksek arabalı" demelerinin sebebi, herhalde onların arabalarının yüksek, yani tekerleklerinin büyük olmasından ileri geliyordu. Çin tarihleri, kendilerine benzeyen kavimlerden ve eşyalardan söz açmazlardı. Öyle anlaşılıyor ki, Türklerin bu arabaları, Çin'de kullanılan arabalara nazaran, çok daha büyük ve yüksek idiler. "Büyük tekerlekli arabalar birçok bakımlardan faydalı ve elverişli idiler". Çamurlu bölgelerde ve engebeli arazilerde, büyük

tekerlekli arabaları kullanmak, daha kolay oluyordu. Eski Türkler çadırlarını yalnızca yere kurmaz, aynı zamanda arabalar üzerine de oturturlardı. Bu arabalar, akınlarda da orduların peşinden ayrılmazlardı. Oğuz-Kağan destanında da görüldüğü gibi, harbe giden Türk ordularının arkasından, aileleri taşıyan arabalar ve kervanlar da yürürlerdi. Oğuz-Kağan destanına göre böyle ordu düzenleri, yalnızca çok eski çağlarda görülüyordu. Bununla beraber, daha sonraki çağlarda, meselâ Göktürk ve hatta Cengiz-Han akınlarında bile hatunlar, Hakanlar ile beylerin arkalarından gelirlerdi.

"Türkler ilk geminin yapılışı":

Oğuz-Han'ın bir beyi, İtil, yani Volga nehrini geçerken kendisine bir kayık yapmıştı. Bu kayık veya gemi sayesinde, Oğuz-Han'ın orduları nehrin karşı kıyısına geçerek, düşmanı mağlûp etmişlerdi. Kayığı icâd etme motifi de, her halde Türk mitolojisinin, en eski kalıntılarından biri olsa gerektir. Eski Türkler, denizci bir millet değillerdi. Bununla beraber kendi ülkelerinde de, birçok geniş nehirler ile göller bulunuyordu. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz Kağan destanı, Türklerin gemi veya salı icâd etmelerini şöyle anlatıyordu:

İdil adlı bu ırmak, çok çok büyük bir suyu,
Oğuz baktı bir suya, bir de beylere sordu: "-
Bu İdil sularını, nasıl geçeceğiz, biz?"
Orduda bir bey vardı, Oğuz Han'a çöktü diz.
Uluğ-Ordu-Beğ derler, çok akıllı bir erdi,
Bu yönde Oğuz Han'a yerince akıl verdi.
Baktı ki yerde bu beğ, çok ağaç var çok da dal,
Kesti biçti dalları, kendine yaptı bir Sal.
Ağaç sala yatarak, geçti İdil nehrini,
Çok sevindi Oğuz-Han, buyurdu şu emrini:
"- Kaliver sen burada, halkına oluver bey!
"Ben dedim öyle olsun, densin sana Kıpçak-
Beğ!"

Tabîî olarak diğer Oğuz destanlarında, Kıpçak-Beğ'in doğuşu ve bey oluşu daha başka türlü

anlatılmaktadır.

"Dünyamıza soğuk rüzgârlar gönderen 'Buz-Dağı' motifi, Oğuz destanında da görülüyordu":

Karluk Türklerinin meydana gelişleri ile ilgili bölüm de, bazı önemli meselelerle karşılaşılıyor. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz destanında, Karluk Türklerinin ortaya çıkışları şöyle anlatılıyordu:

Oğuz-Kağan baktı ki, erkek kurt önler gider,
Ordunun öncüleri, Gökkurt'u gözler gider,
Görünce Oğuz bunu, ne çok sevinmiş idi,
Alaca aygırını, çabucak binmiş idi.
Apalaca aygırı, Oğuz severdi özden,
Ama at dağa kaçtı, kaybolup gitti gözden,
Bu dağ buzlarla kaplı, çok büyük bir dağ idi,
Soğuşun şiddetinden, başı da ap ağ idi.
Çok cesur çok alp bir bey, ordu içinde vardı,
Ne Tanrı ne Şeytandan, korku içinde vardı.
Ne yorgunluk ne soğuk, erişmez idi ona,
Bu bey dağlara girdi, dokuz gün erdi sona.
Aygırı yakaladı, memnun etti Oğuz'u,
Atamadı üstünden, dağlardaki soğuşu.
Olmuştu kardan adam, kar ile sarılmıştı,
Oğuz onu görünce, gülerek katılmıştı.
Dedi: "Baş ol beylere, artık sende burda kal!
"Sana Karluk diyeyim, ölümsüz adını al!
Çok mücevher, çok altın, hediye etti ona,
Bir bey yaptı Karluk'u, devam etti yoluna.

Eski Türk Kağanlarının atları, büyük bir önem taşırlardı. Türk tarihinde, 60 veya 100 kilometre koşan, Mete'nin atı gibi efsaneleşmiş birçok atlara da rastlıyoruz. Elbette ki Oğuz-Kağan, kaçak atını orada bırakıp gidemezdi. Ama, o nasıl bir attı ki, buzlarla örtülü büyük bir dağ içine kaçmış ve peşindekileri de günlerce uğraştırmıştı. Onu yakalayıp getiren insanlar bile, baştan aşağıya kadar kardan bir adama dönmüşlerdi. Oğuz-Kağan destanlarında bu dağa, "Muz-Tak", yani "Buz-Dağı" adı veriliyordu. Atı dağda bulup getiren bey de, kardan bir adam şekline girdiği için, Oğuz Kağan tarafından "Karluk yani Karlık" adı

ile adlandırılmıştı. Sonraki güçlü ve şöhretli Karluk kabileleri, bu adamın soyundan geleceklerdi. Eski Altay efsanelerine bir göz attığımız zaman da, böyle Buz dağlarını Türk Mitolojisi içinde görebiliyoruz. Altay Türklerine göre, Kuzeyden esen soğuk ve buzlu rüzgârlarının geldikleri bir dağ vardı. Altay Türkleri, soğuk kuzey rüzgârlarının, "Muz-Tak"adlı buzlarla kaplı bir "Buz-Dağı" ndan geldiğine inanıyorlardı. Bu Buz Dağı dünyanın kuzeyini baştan başa kaplamıştı. Buz dağının üzerinde de, yine "Buz" adı ile adlandırılan, büyük devler yaşıyorlardı. İlk bakışta, Altay efsanelerindeki Buz Dağı motifleri, Himalaya dağları ile kar adamları efsaneleri hatırlatır gibi idiler. Ama Türk Mitolojisindeki Buz Dağları herhalde yerli olarak, Türklerin zihinlerinden doğmuş ve nihayet insan düşüncesinin, bir gereği gibi oluşmuş ve gelişmiş olmalıydılar. Bunları söylemekle, Oğuz-Kağan destanındaki, "Buz-Dağ" ın Altay efsanelerindeki Buz-Dağı ile aynı olduğunu ifade etmek istemiyoruz. Gerçi daha sonraki "Boz-Ok" Oğuzlarının yurtlarında da, "Buz-Dağ" adını taşıyan bazı dağlar vardı. Ama mitoloji incelemeleri yapan bir kimsenin, diğer efsaneleri de gözönünde tutarak, karşılaştırmalar yapması, zorunlu görünmelidir. Eski Oğuz yurdunda da Buz-Dağları olabilir. Fakat bu dağlar, ne de olsa insanların zihinlerinde, efsaneleşmiş ve gerçek mahiyetlerini kaybetmişlerdi.

15. OĞUZ DESTANINDA "KÖPEK BAŞLI" İNSANLAR

Oğuz Kağan destanlarının önemli bir bölümü de, "Köpek başlı insanlar"ın ülkelerine yapılan akınlardı. Türkler bu kavimlere, "İt-Barak" adı veriyorlardı. "İt" sözü, eski Türklerde de, köpek anlamına geliyordu. "Barak da, bir nevi köpekdi". Bazılarına göre, "Siyah ve tüylü bir köpek cinsi" idi. Fakat bu köpek de, herhalde başlangıçlarda, efsanevi bir köpek olmalı idi. Oğuz Kağan destanlarına göre, "İt Barak"ların memleketi, kuzey-batıya doğru uzanan, karanlık ülkeleri içindeydi. Oğuz-Han, "İt-Barak"

lara karşı bir akın yapmış; fakat mağlûp olarak, dağlar arasındaki bir nehrin ortasında bulunan, küçük bir adacığa sığınmak zorunda kalmıştı. Bu adacıkta, savaşta ölen askerlerinden birinin karısı da, bir çocuk doğurmak zorunda kalmıştı. Fakat buraya sığınan Oğuz Han'ın, ne bir çadırı ve ne de bir evi vardı. Kadın, ağaç koğuşuna girmiş ve orada çocuğunu doğurmak zorunda kalmıştı. Oğuz-Kağan, kadının esenlikle doğum yapmasına sevinmiş ve çocuğa da, Kıpçak adını vermişti". Eski Türk efsanelerine göre "Kıpçak" sözü, "ağaç koğuşu" anlamına geliyordu. Bildiğimiz üzere "Kıpçak" lar, Altay dağlarının batısından, ta Güney Rusya içlerine kadar uzanan, büyük Türk kitleleri idiler. Herhalde Kıpçak sözü de, çok eski çağlardan beri meydana gelmiş, bir kavim adı olmalıydı. Fakat Türk destanlarını yazanlar, Kıpçak'la "ağaç koğuşu" arasında bir benzerlik bulmuşlar ve bu yolla, Kıpçak Türklerinin türeyişlerini anlatmak istemişlerdi. Az önce de söylediğimiz gibi, "Oğuz-Kağan, ikinci karısını bir göl ortasında bulunan küçük bir adacıktaki ağaç koğuşunda bulmuştu". Uygurların türeyiş efsanesinde de, "Eski Uygur ataları, iki nehir ortasında bulunan bir odacıktaki, kayın ağacından" doğmuşlardı. Bu örneklerden de kolayca anlaşılıyor ki, bir tarih olayı gibi gösterilen bu akınlarda, Türk mitolojisinin çok eski ve müşterek motifleri, sık sık görülebiliyorlardı:

Türkler "Barak" derlerdi, Kara tüylü köpeğe,
Böyle ad verirlerdi, büyük soylu köpeğe.
Aslında efsaneler, bir köpek anarları.
Onu da köpeklerin, atası sayarlardı.
Bu köpek soylu idi, çok büyük boylu idi,
Av çoban köpekleri, hep onun oğlu idi.
Kuzey-batı Asya'da güya "İt-Barak" vardı,
Türklerse İç Asya'da, onlara uzaklardı.
Başları köpek imiş, vücutları insanmış,
Renkleriye karaymış, sanki Kara Şeytanmış.
Kadınları güzelmiş, Türklerden kaçmaz imiş,
İlâç sürünürlermiş, ok mızrak batmaz imiş.
Destanda denilmiş ki, Oğuz-Han yenilmişti,
Bir adaya sığınıp toplanıp derilmişti.
On yedi sene sonra, Oğuz onları yendi.

Kadınlar yardım etti, orada savaş dindi.
Oğuz bu bölgeleri, "Kıpçak-Beğ" e il verdi,
Bunun için Türkler de, oraya "Kıpçak" derdi.

Gerçi, bu efsane idi. Fakat içinde tarih olayları da yatmaktaydı. Öyle anlaşılıyor ki, bu bölgedeki güzel kadınları Türkler almışlar ve onlardan da, yeni bir nesil meydana getirmişlerdi. Belik Kıpçağın annesi de, güzel bir İt-Barak kadınından başka bir kimse değildi. Sonradan Kıpçak, Oğuz-Kağan tarafından bu bölgelere tayin edilmiş ve kuzey ülkeleri, hep onun soyları tarafında idare edilmişti. "Kıpçak'lar da türkçe konuşuyorlar ve Türk kültürüne sahip idiler". Fakat Oğuz destanı, Kıpçağı Oğuz-Han'ın soyundan değil, nihayet askerlerinden birisinin neslinden getiriyordu. Kıpçak kuzeylere gitmiş, orada soyları türemiş ve yerlilerle karışarak, yeni akraba. Bir Türk kavmi meydana getirmişti.

"Köpekbaşı insanlara Avrupa ve Hint mitolojilerinde de rastlanıyordu". Eski Yunan mitolojisinde de, köpek başlı insanlarla ilgili, birçok efsanelere rastlıyoruz. Daha sonraki Avrupa mitoloji de, köpek başlı insanlara, zaman zaman yer vermişti. Avrupalılar, bu köpek başlı kavme, "Borus" adını veriyor ve onların, bugünkü Finlandiya ile Rusya'nın kuzey kısımlarında yaşadıklarını söylüyorlardı. Oğuz-Kağan destanındaki "İt-Barak" lar da aşağı yukarı, aynı bölgelerde idiler. Bu bakımdan, Avrupa ve Yunan Mitolojisi ile Türk Mitolojisi arasında, bir benzerlik ve bir bağ meydana gelmektedir. Köpek başlı insanlar motifi, herhalde Türkler arasına, dışarıdan gelmiş bir efsane olmalı idi. Fakat Türkler, köpeğe önem vermezlerdi. Köpek, Türklere göre, aşağı bir hayvandı, bunun için de Türk Mitolojisi, köpek başlı insanları daima küçük görmüştü. Köpek başlı insanlarla ilgili efsaneleri, Hindistan'da ve güney bölgelerinde de görüyoruz. Hint Mitolojisi zaman zaman, köpeğe daha fazla önem vermişti. Bu sebeple Hindistan'daki köpek başlı insanlar, aşağı bir sınıfı değil; soylu Hintlileri temsil ediyorlardı. Motifin, eski

Yunan'da ve Avrupa'da görülmüş olmasına rağmen, Türklere de bunların benzer şekillerini görmüyor değiliz. Meselâ Doğu Göktürk devletinin önemli bir bölümünü meydana getiren. Tarduş Türklerinin ataları da, "Başı kurt ve vücudu insan olan" bir kimse idi. " Köpek başlı insanlara, Çin efsanelerinde de büyük bir yer verilmişti. Çin'in kuzeyinde ve Mançurya'da oturan bazı kavimler Çinlilere göre köpek başlı idiler. Bu efsaneler Çin'de, çok daha eski çağlarda başlamıştı. Hatta diyebiliriz ki, Çin'in köpek başlı efsaneleri, Yunanistan'daki efsanelere nazaran daha eski idiler". Mançurya'nın kuzeyinde oturan iptidâî Moğollar, köpeğe büyük bir önem verirlerdi. Onlarca köpek, hem kutsal ve hem de kendi milletlerinin atası idi. Bu sebeple Oğuz-Kağan destanına köpek başlı insanlar motifinin, Çin'den mi, yoksa Avrupa'dan mı geldiğini, kolayca kestirmek mümkün olamamaktadır. Cengiz-Han devrinde yazılmış olan Oğuz destanları, daha çok Batı ile ilgileri olan yazarlar tarafından kaleme alınmışlardı. Bu sebeple Oğuz destanlarında köpek başlı insanlar, Kuzey Rusya ile Finlandiya'da gösteriliyorlardı. Elimizde bu konu ile ilgili, daha eski kaynaklarımız maalesef yoktur. Buna rağmen, eski Türk destanlarında, güya Kuzey Mançurya'da yaşayan "Köpek başlı" insanlardan da söz açılıyordu.

16. "ALTIN YAY" VE "ÜÇ GÜMÜŞ OK"

"Oğuz-Kağan'ın altı oğlu hükümdarlık sembolü olan, 'altın bir yay' ile 'üç gümüş ok'u, avda bulup getirmişlerdi":

Altından yapılmış bir yay ile üç gümüş okun, Oğuz'un oğulları tarafından bulunuşu, hemen hemen bütün Oğuz destanlarında yer almaktadır. Tabii olarak, ayrı yer ve zamanlarda yazılmış olan Oğuz destanlarında, bu konuda da ufak değişiklikler görmüyor değiliz. Uygur türkçesi ile yazılmış Oğuz destanı, yayla okların daha önce, rüyada görüldüklerini yazıyordu. Bu çok güzel olay, şöyle olmuştu:

Söz dışında kalmasın, bilsin herkes bu işi,
Oğuz-Kağan yanında, vardı bir koca kişi,
Sakalı ak, saçı boz, çok uzun tecrübeli.
Soylu bir insan idi, akıllı düşünceli.
Ünvanı Tüşimeldi, yani Kağan veziri,
"Uluğ Türük" dü adı, Oğuz'un seçme eri.
Altından bir yay gördü, uyur iken uykuda,
Yayın bulunuyordu, üç gümüşten oku da.
Ta doğudan batıya, altın yay uzanmıştı,
Üç gümüş ok kuzeye, sanki kanatlanmıştı.
Anlattı Oğuz-Han'a, uyanınca uykudan,
Rüyayı tabir etti, içindeki duygudan,
Dedi: "Bu düşüm sana, dirlik düzenlik versin!
"Hakanıma inşallah, birlik güvenlik versin!
"Rüyada ne gördüysem, Gök Tanrı'nın sözüyle,
"Seni de öyle yapsın, Tanrı kutsal özüyle!
"Yeryüzü hep insanla, dolup taşar boyuna,
"Tanrım! Bağışlayıver! Oğuz-Kağan soyuna!"

Eski tarih kaynaklarına göre ise olay şöyle olmuştu: "Oğuz-Han'ın altı oğlu bozkırlarda avlanırlarken, tesadüfen bir altın yay ile üç gümüş ok bulmuşlar ve bunları babalarına getirmişlerdi".

Oğuz destanlarının en son metinlerinden biri sayılan, Hive'nin meşhur Türk hanı Ebülgazi Bahadır Han'ın eserinde ise durum şöyle anlatılıyordu:

"Oğuz-Kağan bir vezirine, altın bir yay ile üç gümüş ok vermiş ve bunların ayrı ayrı yerlerde, bozkırlar içine, yarıya kadar gömülmesini emretmişti. Bey, Oğuz-Kağan'ın emrini yerine getirerek yayı, batıdaki bir bölgeye ve üç gümüş oku da doğuda yarı yerlerine kadar gömerek, gelmişti. Bundan sonra Oğuz-Kağan göğün kızından doğan üç oğlunu, yani Gün-Han, Ay-Han ve Yıldız-Han'ı batıya göndermişti. Yerin kızından doğan üç oğlunu, yani Gök Dağ ve Deniz Hanları da, avlanmak için, doğuya göndermişti. Batıda ve doğuda avlanan çocuklar, yay ile okları bularak sevinmişler ve hemen onları babalarına ürmüşlerdi.

ŞU DESTANI

Destana kahraman olarak adını veren Şu, sanıldığına göre M.Ö dördüncü yüzyılda yaşamıştır. Bir Türk Hakanıdır.

Destanda Makedonyalı İskender'in, İran üzerinden Asya'ya doğru yürürken yapılan savaşları ve bu savaşların Türklerle ilgili bölümü anlatılmaktadır. Türk boylarının oluşumu, Türklerin şehir hayatı yaşamağa başlamaları, aynı zamanda milletini geçici bir işgalden mümkün olduğu kadar can ve mal kaybına uğratmadan kurtarmak için düşünen bir Hakanın kaygıları da anlatılan destanın en büyük özelliği, daha sonraki Türk destanlarında gelişecek olan ana fiziği ve süslemeleri önceden işlemesidir.

Zeki Velidî Togan'a göre, destanda önemli bir yer tutan ve destanın geçiş dengesi olan İskender'in istilâsının aslında İskender'le ilgisi yoktur; daha önceki yüzyıllardan bir Aryanı istilâ ile ilgilidir.

Destanın kısa da olsa bir özeti Divan-ı Lügat-it Türk'de kayıtlıdır.

Destanın Özeti:

Şu Kalesi, Balasagun yakınlarında, genç bir Hakan olan Şu tarafından yapılmış bir kaleydi, fakat Hâkan'ın sarayı Balasagun'da idi. Kalede ve Balasagun'da, o çağların en güçlü, en büyük ordusu bulunuyordu. Şehir zengindi. Öyle ki, her gün, Şu Hakanın sarayının önünde, ordu beğleri için 365 nöbet vurulurdu.

Bu sıralarda, bir adına da Zülkarneyn denilen Makedonya Kralı İskender ünlü Doğu seferine çıkmış, Ön Asya'dan İran içlerine doğru önüne neresi gelmişse ordusunu yenmiş ülkesini ellerinden almıştı. İskender Semerkand'e kadar gelmiş burayı da geçip Türklerin yaşadığı ülkelere doğru ilerlemişti.

İskender'in, Balasagun'a ve Şu Kalesine doğru yaklaşmakta olduğunu, genç Hakan Şu'nun gözcüleri gelip haber verdiler. Dediler ki:

"İskender denilen, gün batısından kopup gelen bir kral ordusuyla bize yaklaşmaktadır. Önüne gelen ülkeleri dize getirmiş yerle bir etmiştir. Bize ne buyurursun? Savaşalım mı ?"

Genç Hakan, ordu habercilerini dinlemez gibi göründü. Çünkü çok daha önce, en güvendiği yiğitlerden kırk kişiyi seçmiş, Hucend Irmağı kıyılarına gözcülük etsin diye göndermişti. Yiğitler kimseye görünmeden, gizlice gidip Hucend Irmağının kıyılarına yerleştikleri için ordu habercileri durumu bilmiyorlardı. Getirdikleri haberden, Hakanlarının telâş edip yerinden kıvıldamadığını gördükleri için de şaşmışlardı. Hakanın gönlü rahattı.

Hakan Şu'nun bir havuzu vardı; gümüşlendi. Bu işten çok iyi anlayan ustalara yaptırmıştı. Her yere taşınabilecek şekildeydi. Bunun için Hakan da gümüş havuzunu, sefere bile çıksa yanına alır, konakladıkları yerlerde içine su doldur-tur, kazlar ve ördekleri su dolu gümüş havuza salar, onlarla oyalanırdı, eğlenirdi.

Kazların ve ördeklerin gümüş havuzda yüzüşlerini seyretmek Hâkan'ı dinlendirir, dinlenir iken seferle, milletinin geleceği ile ilgili taşanları hazırlardı.

Haberciler geldikleri zaman yine gümüş havuzunda yüzen ördeklerle kazları seyredip dinleniyordu.

Habercilerin:

- Nasıl buyurursunuz? İskenderle savaşalım mı ?.. diye sorup buyruk beklemeleri üzerine onlara havuzu, havuzda yüzen kazlarla ördekleri gösterdi:

- Görüyor musunuz, Kazlarla ördekler suda ne güzel yüzüyor, nasıl dalıp dalıp çıkıyorlar? dedi.

Haberciler, Hakanlarının bu sözünü garip karşıladılar; Ona kuşku ile baktılar. "Herhalde Hakanımızın hiç bîr hazırlığı yok ne yapacağını bilemiyor." diye düşündüler.

Ama o sırada, İskender, Hucend Irmağını geçmişti.

Vakit gece yansına geliyordu. Hucend Irmağının kıyılarında gözcülük yapıp devriye gezen Genç Hakanın en güvendiği kırk yiğit yıldırım hızıyla atlanıp Şu kalesine geldiler ve gece vakti, İskender'in Hucend suyunu geçip Balasagun yolunda ilerlemekte olduğunu Şuya haber verdiler.

Daha önceki habercilerin haberlerini dinlerken kılı bile kıpırdamayan Hakan Şu, yiğitlerin sözü üzerine derhal ve gece yarısı göç davulunun çalınmasını emretti. Davulun çalınmasıyla birlikte, Doğuya doğru hızla yola çıktı.

Bu durum halkı şaşırttı. Hakanın, gündüzün hiç bir hazırlıkta bulunmadan böyle gece vakti göçü başlatması üzerine korktular. Ellerine ne geçtiyse toplayıp, buldukları ata atlayan millet Hakanla birlikte yola düştü. Sabah olurken, şehirde hemen hemen biç kimse kalmamıştı; bomboş ve dümdüz bir ova görünüyordu.

Bütün milletin, Hakan Şunun ardından gitmiş olmasına rağmen, gece vakti binecek hiçbir şey bulamayan yirmi iki kişi, ne yapacağını bilemeden Şu Kalesinde kalmışlardı.

Bu yirmi iki kişi, ne yapacaklarını düşünürken yanlarına iki kişi daha geldi. Kap kaçakları toplamışlar sırtlarına yüklenmişler, öyle taşıyorlardı. Yorgundular. Fakat pek duracağı benzemiyorlardı. Önceki yirmi kişi, bu yeni gelenlere bir yere gitmemelerini, kendileri gibi burada kalıp beklemelerini söylediler. Ayrıca:

- İskender dedikleri her kim ise, burada uzun müddet kalamaz: geldiği gibi geri dönüp gider.

Burası bizim yurdumuz, yine bize kalır, diye ısrar ettiler.

Bu yüzden bu iki kişinin adı (Kalaç) oldu kaldı; bu iki kişiden olan çocuklar ve torunları (Kalacı) adıyla anıldılar. Fakat bu iki kişi, öteki yirmi iki kişinin sözlerini dinlemedikleri, bırakıp gittikleri için İskenderin geldiğini görmediler.

İskender gelip de, uzun saçlı yirmi iki kişiyi görünce: "Türk mânend" dedi. "Bunlar Türke benziyorlar" demişti. Bu yüzden yirmi iki kişinin soylarının adı Türkmen olarak kaldı. Giden iki kişi gittikleri için tamı tamına Türkmen sayılmadılar. Yirmi dört boydan yirmi ikisi Türkmen, kalan ikisi Kalaç diye bilindi.

Bu olaylar gelişse dursun, öte yandan Şu Hakan ordusu ve yanında gidenlerle birlikte Çin sınırına kadar yürümüşlerdi. Çin'e yakın Uygur iline vardıklarında Şu, İskender'i artık karşılayabilecek durumda olduğunu, onu asıl merkezinden çok uzaklara çektiğini, kendi ırkdaşları arasında bulunduğu için İskender'den daha güçlü bir duruma geldiğini düşündü. Ve bir kısım askerini ayırarak, içlerinden en gençlerini seçerek İskender'in üstüne yolladı. Veziri, gidenlerin hepsinin genç olduğunu, tecrübelerinin olmadığını ileri sürdü. Başaramazlarsa sonucun kötüye varacağını söyledi. Şu Hakan vezirine hak verdi ve yaşlı, tecrübeli bir Subaşını askerleriyle birlikte gönderdi.

Bunlar, bir zaman sonra İskender'in gönderdiği öncü birliklerle karşılaştılar. Türk erleri, İskender'in öncü birliklerine bir gece baskını yaptı. Çok kanlı bir baskındı bu, ölüm kalım meselesiydi. İskender'in öncü birlikleri bozguna uğradı. Türk erlerinden biri, İskender'in askerlerinden birini bir kılıçta ikiye bölmüş, askerinin kemerine bağladığı altın dolu bir kemer parçalanarak içindeki altınlar yere saçılmış ve İskender'in askerinin kanıyla bulanmıştı. Ertesi sabah güneş ışıklan bu kanlı altınları parıldattı. Bunu gören Türk erleri birbirlerine bakıp "Altın

Kan!. Altın kan!.- diye bağırdılar. O günden bu yana, bu baskının yapıldığı yere yakın bulunan bir dağın adı Altun Han Dağı oldu ve öyle söylenip geldi.

Baskından sonra Şu Hakan ile İskender bir daha savaşmadılar , barış yaptılar . Barışın sonu her iki taraf için de iyi sonuçlar verdi. Birbiri ardınca şehirler yapılmaya başlandı . Uygurlar ile öteki Türk kavimleri şehirlere yerleşti. Şu Hakan da Balasagun'a döndü. Şu kalesini sağlamlaştırdı , şehri geliştirdi. Bütün bunları yaptıktan sonra bir de tılsım koydu. Bu tılsım öyle bir tılsımdı ki her yanda duyuldu. Leylekler bu şehre geldikleri zaman tılsım yüzünden daha öteye geçemediler , şehri aşamadılar.

ERBAA BÖLÜCEK İLKOKULU

TÜREYİŞ DESTANI

Bir Uygur destanıdır. Büyük Türk imparatorluğunun Göktürkler'den sonraki halkası olan Uygur Türkleri, Türeyiş Destanı ile soylarının yeryüzünde ilk görünüşlerini anlatırken aynı zamanda da, bütün Türk boylarında yaygın bir inanış olarak beliren, soyun ilâhî bir kaynağa bağlanması fikrini bir kere daha belirtmiş olmaktadır.

Uygur Türeyiş Destanının, Göktürk-Bozkurt Destanı ile olan çok yakın benzerlikleri, ilk okuyuşta anlaşılacak kadar açıktır. Hemen bütün Türk Destanlarının birinci derecedeki unsuru olan kurt süsü, gerek Türeyiş ve gerekse Bozkurt Destanlarında özellikle ilâhileştirilmekle, neslin başlangıcı ve sürekliliği bu ilâhî süse bağlanmaktadır.

Türeyiş Destanı, aslında bir büyük destanın başlangıç kısmına benzemektedir. Büyük bir ihtimâlle, Göktürk-Bozkurt destanı gibi Uygur Türeyiş Destanı da, ilk büyük Türk Destanı olan Yaradılış Destanının etkisi altında gelişip meydana getirilmiş, daha dar bir çevrenin küçük çapta bir yaradılış destanıdır.

Destan:

Büyük Hun Hakanlarından birinin iki kızı vardı. Kızlarının ikisi de bir birinden güzeldi. Öyle güzeldi ki, Hunlar, bu iki kızın da, ancak ilahlarla evlenebileceğine inanıyor ve bu kızların insanlar için yaratıldığını söylüyorlardı. Hakan da aynı şekilde düşündüğü için kızlarını insanlardan uzak tutmanın yollarını aradı, ülkesinin en kuzey ucunda, insan ayağı az basan veya insan ayağı hiç görmeyen bir yerde, çok yüksek bir kule yaptırdı.

Kızların ikisini de bu kuleye kapattı. Ondan sonra da aklınca inandığı ilaha yalvarmağa, gelip kızlarıyla evlenmesi için yakarmağa başladı. Öyle yalvarıyor, öyle yakarıyordu ki sonunda bir gün. Hakanın kendi aklınca

inandığı İlâh dayanamadı ve bir Bozkurt şekline girip geldi. Hun Hakanının kızlarıyla evlendi.

Bu evlenmeden bir çok çocuklar doğdu; bunlara Dokuz Oğuz-On Uygur denildi. Çocukların hepsinin sesi Bozkurt sesine benzedi. Yine bu çocuklar, birer Bozkurt ruhu taşı çoğaldılar.

YARADILIŞ DESTANI

Her şeyden önce su vardır. Yer , gök , ay ve güneş yoktu. İlah Kara Han (Kayra Han) ile insan vardı. Her ikisi de birer kara kaz şeklinde , suyun üstünde uçuyorlardı.

Kara Han hiç bir şey düşünmüyordu. O sırada insan rüzgârı icât edip suyu dalgalandırdı, Kara Hanın yüzüne su sıçrattı. Bunu yapınca da kendisinin ilahlardan daha güçlü olduğunu sandı, daha yüksekte uçmak istedi.

Ama uçamadı ve suya düşüp dibe doğru dalmağa başladı. Neredeyse boğulacaktı; "Bana yardım et!" diye bağıırıp Kara Handan yardım istedi.

Kara Han izin verdi ve insan su yüzüne boğulmadan çıktı. Ondan sonra Kara Han: "Sağlam bir taş olsun!" dedi; suyun dibinden bir taş yükseldi. Kara Han ile İnsan, bu taşın üstüne oturdular. Kara Han İnsana: "Suya dal, suyun dibinden toprak çıkar!" diye emir verdi, insan bu emri yerine getirdi. Suyun dibinden çıkardığı toprağı Kara Han'a ürdü.

Kara Han, insanın getirdiğı toprağı suyun üzerine serpti ve serperken de: "Yer olsun!..." diye buyurdu. Buyruk yerine geldi, böylece yer yüzü yaratılmış oldu. Kara Han, insana yi-, ne: "Suya dal ve suyun dibindeki topraktan çıkar!.." diye emir verdi, insan suya daldığı zaman, bu sefer, kendim için de toprak alayım, diye düşündü, iki avucuna da toprak doldurdu, birindeki Kara Han'dan gizlemek için ağzına attı, sakladı. Maksudı, Kara Han'dan saklayıp kendine göre bir yer yaratmaktı.

Bu düşünceyle avucundaki toprağı getirip Kara Han'a uzattı. Kara Han, bu toprağı da suyun üzerine serpti ve genişlemesini buyurdu. Ne var ki Kara Han'ın suya serptiğı toprak gibi, insanın ağzının içine sakladığı toprak da büyüyüp genişlemeğe başlamıştı. Bunu düşünmeyen insan korktu, soluğı kesilecekti,

neredeyse Ölecekti. Kaçmağa başladı. Ama nereye kaçsa yani başında Kara Han'ın varlığını hissediyordu, ondan kaçamıyordu. Çaresiz kalınca yalvarmağa başladı.

Kara Han, insana: "Ağzındaki toprağı ne için sakladın?" diye sordu, insan: "Kendim için yer yaratmak niyetiyle saklamıştım." diye cevap verdi. Kara Han da: "Öyleyse at ağzından da kurtul!" dedi. insan, ağzında sakladığı toprağı attı. Bunlar yere dökülürken küçük tepeler meydana geldi. Bunun üzerine Kara Han: "Şimdi sen artık günahlı oldun" dedi; "Bana karşı geldin, kötülük düşündün. Senden sonra sana uyan, senin gibi kötülük düşünenler, senin gibi kötü kişi olacaklar; bana itaat edenler ise iyi ve temiz düşünceli olacak, onlar güneş ve aydınlık yüzü göreceklerdir. Bundan sonra senin adın Erlik olsun. Günahlarını benden saklayanlar senin adamın olsun, günahlarım senden saklayanlar ise benim olsunlar!..."

Bu sırada, yer yüzünde dalsız budaksız bir ağaç yeşermişti. Kara Han bu dalsız budaksız ağacı görünce hoşlaşmadı ; "Dallan, yaprakları olmayan ağaca bakmak hoş değil, bu ağacın dokuz dalı birden olsun!..." dedi. Dalsız budaksız ağaç bir anda dokuz dallı oluverdi. Kara Han bunu görünce: "Bu dokuz dalın her birinin kökünde birerden dokuz kişi türesin ve bunlardan dokuz millet olsun!.." dedi.

Erlik, bunlar olurken büyük bir gürültü duymuştu. Nedir acaba? diye bakınıp düşünürken vardı Kara Han'a gürültünün sebebini sordu. Kara Han da: "Ben bir Hakanım sen de kendince bir Hakansın. Duyduğun gürültüyü yapan insanlar benim insanlarımdır." diye cevap verdi. Erlik bu milleti kendisine vermesi için Kara Han'a rica ettiyse de Kara Han: "Hayır!" diye karşılıdı; "Sen git kendi işine bak!"

Erlik'in canı sıkıldı. "Hele dur bir gidip şu milleti göreyim" diye kalabalığın yanına vardı. Orada, insanlardan başka yaban hayvanları, kuşlar ve

daha bilmediği bir çok güzel yaratıklar vardı. Erlik: "Kara Han bunları nasıl yarattı acaba? Bunlar burada ne yiyip ne içiyorlar?" diye düşünmeğe başladı. O düşünmeğe dursun , insanlar ağacın meyvelerinden yemeğe başlamışlardı. Erlik baktı ki, insanlar ağacın yalnız bir yanındaki meyvelerden yiyorlar, öte yandakilere ellerini bile sürmüyorlar. Gidip bunun sebebini sordu, insanlardan aldığı cevap ise: "Tanrı bize o yandaki meyvelerden yemeyi yasak etti, biz de bunun için o meyvelerden yemiyor ancak, irin verdiği güneşin doğduğu yandaki meyvelerden yiyoruz. Şu gördüğün yılan ile köpek, o yasak yandaki meyveleri yemememiz için bekçilik ediyor."

Bu cevap Erlik'in canını sıkacağı yerde sevindirdi. Ağacın çevresindeki insanların arasında bulunan Doğanay (Törüngey) denilen bir adam buldu ve ona: "Kara Han size yalan söylemiş. Asıl size yasakladığı meyvelerden yemeniz gerekir; daha tatlıdır, göreceksiniz" dedi. Bu sırada uyumakta olan yılanın ağızına girdi ve yılanı ağaca çıkmasını söyledi. Yılan da ağaca çıkıp yasak meyvelerden yedi. Doğanay'ın karısı Ece (Eje) yanlarına gelmişti. Erlik, Doğanay'la Ece'ye de meyvelerden yemeleri için ısrar etti. Doğanay, Kara Han'ın sözünü tutarak yasak meyvelerden yemedi ama karısı Ece dayanamadı, yedi. Meyve çok tatlı-idi. Alıp, kocasının ağızına sürdü o anda Doğanay ile Ece'nin tüyleri dökülüyordu, birden utanmağa başladılar, kaçışıp her biri bir ağacın ardına saklandılar.

Bu işler olurken Kara Han oraya gelmişti, insanların hepsi birden kaçışıp aklınca birer köşeye gizlenmişlerdi. Kara Han: "Doğanay!. Ece!. Doğanay! Ece!" diye haykırmağa başladı. "Neredesiniz?"

Doğanay'la Ece: "Ağaçların arasındayız" diye cevap verdiler. "Sana görünemeyiz. Utanıyoruz."

Sonra, olanları bir bir anlattılar. Kara Han, bildiği şeyleri duymanın Öfkesi içinde her birine ayrı ayrı cezalar verdi: "Şimdi sen de Erlik'ten bir parça oldun" diye yılanı verdi ilk cezasını; "İnsanlar sana düşman olsun, seni görünce vurup, ezip öldürsünler!" dedi.

Ece'ye döndü: "Sen Erlik'in sözüne uydun, yasak meyveyi yedin, öyleyse cezayı çekeceksin. Çocuk doğuracaksın, doğururken de türlü eza cefa ve acı çekeceksin. Sonunda öleceksin, ölümü tadacaksın!"

Doğanay'a da şöyle diyerek cezasını verdi: "Erlik'in gösterdiğini yedin. Benim sözümü dinlemedin. Madem Erlik'in sözüne uydun öyleyse onun adamları onun ülkesinde yaşar, karanlık dünyasında bulunur. Benim ışığımdan mahrum kalır. Benim sözümü dinlemiş olsaydın benim gibi olacaktın. Dinlemediğin için dokuz oğlun ve dokuz kızın olacak. Bundan sonra ben insan yaratmayacağım. Bundan sonra insanlar senden türeyecek. Tek başına ne yaparsan yap."

Erlığe de kızdı: "Benim adamlarımı neden aldattın?" diye sordu öfkeyle. ,

Erlik: "İstedim vermedin" dedi; "Ben de senden çaldım. Artık hep çalacağım. Atla kaçarsa düşürüp çalacağım; içip içip sarhoş olurlarsa birbirine düşürüp döğüştüreceğim.. Suya girseler, ağaçlara çıksalar bile yine çalacağım."

Kara Han da: "Öyleyse üç kat yerin altında, ayı güneşi olmayan karanlık bir dünya vardır. Seni oraya atıyorum!" diye Erlik'i cezalandırdı.

Bu iş de bitince bütün insanlara birden ceza verdi: "Bundan sonra kendi yemeğinizi kendiniz kazanacak, gücünüzle elde edeceksiniz, benim yemeğimden yemek yok" dedi; "Artık yüz yüze gelip sizinle konuşmayacağım. Size bundan sonra Gök Oğul'u (Maytere) göndereceğim."

Gök Oğul gelip insanlara bir çok şeyler

yapmasını öğretti. Arabayı da Gök Oğul yaptı. Ayrıca ot köklerini, yenebilecek bir kısım otları yemeyi insanlara öğretti.

Bu böylece sürüp giderken Erlik Gök Oğul'a yalvarıyordu: "Ey Gök Oğul, bana yardım et, Kara Han'dan izin iste, yanına çıkmak dileğimi söyle, yardım et bana!" ,

Gök Oğul, Erlik'in bu dileğini Kara Han'a iletti ise de Kara Han aldirış bilş etmedi; Gök Oğul tam altmış yıl yalvarma-sına devam etti. Bunun üzerine, altmış yılın sonunda Kara Han Erlik'e haber gönderdi: "Düşmanlıktan vazgeçersen, insanlara kötülük etmezsen sana izin veririm, yanına gelersin." dedi. Erlik söz verdi. Bunun üzerine, Kara Han'ın huzuruna çıktı, baş eğdi: "Beni kutsa, bana izin ver, ben de kendime gökler yapayım" diye yalvardı.

Kara Han buna da izin verdi, îzni koparan Erlik kendisi için gökler yaptı Adamlarını başına topladı, yaptığı göklere yerleştirdi, kendisi de başlarına geçti, çok kalabalık oldular. . İlâh Kara Han (Kayra Han) in en sevgili kullarından olan Ulu kişi bu durumu görüp üzölmüştü. Üzüntü içinde düşündü: "Bize bağılı, bizim öz insanlarımız yer yüzünde cefa çekip yoruluyor; Erlik'in adamları ise göklerde keyfedip duruyor. Bu iş, bir işe benzemez."

Bu üzüntülü düşünce içinde, biraz da Kara Han'a gücenmiş olarak, Erlik'e savaş açtı. Ne var ki Erlik daha güçlü çıkıp karşı geldi ve ateşle vurup Ulu kişiyi kaçırdı. Ulu kişi doğrulayıp Kara Han'ın huzuruna çıktı. Kara Han'ın: "nereden geliyorsun?" diye sorması üzerine Ulu Kişi: "Erlik'in adamlarının gökyüzünde oturması, buna karşılık bizim iyi insanlarımızın yer yüzünde yorgun argın yaşamaları ağınma gitti, bu çok kötü bir durum diyerek Erlik'in yandaşlarını yere indirmek göklerini başına yıkmak için Erlik'le savaş etmek istedim. Fakat gücüm yetmedi, o beni kaçırdı" diye üzgün ve ağlamaklı cevap verdi.

Kara Han üzölmemesini söyledi. "Erlik'e benden başka kimsenin gücü yetmez" dedi. "Erlik'in gücü senden fazladır. Ama bir gün gelecek senin gücün Erlik'in gücünden daha üstün olacak..."

Bu söz üzerine Ulu Kişi'nin yüreğı "ferahladı rahat rahat uyudu.

Bir gün geldi Ulu Kişi o gün güçleneceğini hissetti. Yine o gün Kara Han Ulu Kişiyi yanına çağırttı ve: "Var git, güçlendin gayri; Erlik'in göklerini başına yıkacak güce kavuşturdum seni, maksadına ereceksin" dedi. "Kendi gücümden sana güç verdim."

Ulu Kişi önce hayret etti: "Yayım yok, okum yok, kargım yok, yatağım yok. Kupkuru bir bileğim var. Yalnız bilek gücüyle Erlik'i nasıl yok edebilirim ben?"

Kara Han, Ulu Kişi'ye bir kargı verdi. Ulu Kişi kargıyı alıp Erlik'in göklerine gitti. Erlik'i yendi, kaçırdı; göklerini alt üst edip kıldı geçirdi. Erlik'in gökleri parça parça oldu yeryüzüne döküldü. O zamana kadar dümdüz olan yer yüzü, o günden sonra kayalıklarla, sipsivri dağlarla doldu. Görklü Güzel Tanrının özene bezene yarattığı o güzel yer yüzü eğri büğrü oldu. Erlik'in bütün yandaşları yere döküldü; suya düşenler boğuldu; ağaca çarpanlar sakatlanıp can verdi; sipsivri taşların kayaların üstüne düşenler öldü; hayvanlara çarpanlar hayvanların ayaklarının altında kaldılar.

Durum böyle olunca Erlik varıp Kara Han'dan kendine bir yer istedi. "Benim göklerimin yıkılmasına sen izin verdin, benim barınacak bir yerim kalmadı" dedi. Kara Han Erlik'i yerin altındaki karanlık ülkesine sürdü, üzerine yedi kat kilitler vurdurdu. "Burada güneş ve ay ışığı görmeyesin; iyi olursan yanına alırım kötü olursan daha derinlere sürerim" dedi. Erlik bunun üzerine: "Öyleyse ölmüş insanların canlarını bana ver; bedenleri senin olsun canları benim işime yarasın" diye bir istekte

bulundu. Kara Han : "Hayır, onları da sana vermeyeceğim" dedi; "İstiyorsan kendin yarat." Böylece yaratma iznine kavuşmuş olan Erlik eline bir çekiç, bir körük ve bir örs alarak vurmağa başladı. Her vuruşta bir hayvan ortaya çıktı. Sırasıyla kurbağa, yılan, ayı, domuz, deve ve kötü ruhlar yer yüzünü doldurdu. Sonunda Kara Han gelip Erlik'in elinden çekici, örsü ve körüğü aldı, ateşe attı. Körük bir kadın, çekiç bir erkek oldu. Kara Han kadını yakalayıp yüzüne tükürdü. Tükürür tükürmez, kadın bir kuş olup uçtu. Bu kuş, eti yenmeyen tüyü bir işe yaramayan Kurday denilen kuştur.

Kara Han erkeği yakalayıp onun da yüzüne tükürdü, o da bir kuş olup uçtu, adına Yalban Kuşu dediler.

Bütün bunlardan sonra Kara Han, insanlara: "Ben size mal verdim, aş verdim; yer yüzünde iyi, güzel, temiz ne varsa verdim, yardımcınız oldum, siz de iyilik yapınız. Ben göklerime çekileceğim, belki bir daha dönmeyeceğim." dedi. Arkasından yardımcı ruhlarına: "Gün Aşan, sen, içki içip aklını yitirenleri; körpecik çocukları, kısırak yavrularını inek buzağlarını koru, onlara kötülük gelmesin. Sağlığında iyilik yapmış olanların ruhlarını yanına al, intihar edenlerinkini alma. Zenginlerin malına göz dikenleri, hırsızları, başkalarına düşmanlık edenleri koruma. Benim için, bir de Hâkanları ile Yurtlan için savaşıp ölenlerin ruhlarını da yanına al, benim yanıma getir.

İnsanlar! Size yardım ettim, sizden kötü ruhları uzaklaştırdım. Onlar insanlara yaklaşırlarsa insanlar onlara yiyecek versinler, ama o kötü ruhların yemeklerinden yeme-sinler, yerlerse onlardan olurlar. Şimdi ben aranızdan ayrılıyorum ama yine geleceğim beni unutmayınız, geri gelmez sanmayınız. Tekrar geldiğimde iyiliklerinizin ve kötülüklerinizin hesabını göreceğim. Şimdilik benim yerimde Ağca Dağ, Ulu Kişi ve Gün Aşan kalacaklar, sizlere yardımcı olacaklar.

Ağca Dağ! Gözlerini dört aç! Erlik senin elinden ölenlerin ruhlarını çalmak isterse, Ulu Kişi'ye söyle, o güçlüdür. Gün Aşan, sen de iyi dinle, kötü ruhlar yerin altındaki karanlıklar ülkesinden yukarı çıkmasınlar, çıkarlarsa hemen Gök Oğul'a git ve haber ver, ona güç verdim, kötü ruhları kovar.

Alma Ata ayı ve güneşi bekleyecek. Ulu Kişi'yi yer yüzünü ve gök yüzünü koruyacak Gök Oğul ise iyilerden kötülerini uzaklaştıracaktır."

Bunları söyledikten sonra Kara Han uzaklaştı.

Ulu Kişi Kara Han'ın öğütlerini bir bir yerine getirdi. Olta yaptı, balık avladı; tüfeği barutu icat etti, sincap o vurdu.

Sonra bir gün geldi Ulu Kişi kendi kendine mırıldandı:

"Bugün beni rüzgâr uçuracak, alıp ürecektir!"

Ulu Kişi'nin dediği gibi rüzgâr geldi, aldı Ulu Kişiyi uçurdu ürdü. Ağca Dağ bunun üzerine insanlara: "Ulu Kişi'yi ilâh Kara Han yanına aldı. Onu bulamazsınız artık, beni de bir gün gelecek yanına çağırarak, nereye isterse oraya gideceğim. Siz öğrendiklerinizi unutmayın, Kara Han böyle istedi" dedi.

İnsanlar kendi hâline bırakıp o da gitti.